

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KONSTITUCINĖS TEISĖS KATEDRA

KAROLIS BRADAUSKAS
VERSLO TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA
(VT is, 81388)

**REKLAMOS KAIP TEISĖS GAUTI IR SKLEISTI INFORMACIJĄ KONSTITUCINĖ
SAMPRATA**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė
Prof. Dr. Toma Birmontienė
Recenzentas
Prof. Dr. Gediminas Mesonis

VILNIUS, 2010

TURINYS

1. INFORMACIJOS LAISVĖS KAIP ŽMOGAUS TEISĖS SAMPRATA.....	6
1.1 Žmogaus teisių istorinė raida.....	6
1.2 Žodžio laisvė.....	8
1.2.1 Žodžio laisvė Lietuvos Konstitucijose. Istorinis aspektas	11
1.3 Teisės gauti ir skleisti informaciją samprata	12
2. INFORMACIJOS LAISVĖ KONSTITUCINIO TEISMO FORMUOJAMOJE KONSTITUCINĖJE DOKTRINOJE.....	16
3. REKLAMOS KAIP TEISĖS GAUTI IR SKLEISTI INFORMACIJĄ SAMPRATA KONSTITUCINĖJE DOKTRINOJE IR ŠIOS TEISĖS RIBOJIMO PAGRINDAI	21
3.1 Reklamos kaip socialinio reiškinių samprata	21
3.2 Reklamos kaip teisės gauti ir skleisti informaciją konstitucinė samprata	23
3.2 Konstituciniai žmogaus teisių ribojimo pagrindai ir reklamos kaip konstitucinės teisės gauti ir skleisti informaciją ribojimas.....	29
3.2.1 Žmogaus teisių ribojimo pagrindai konstitucinėje jurisprudencijoje.....	29
3.2.2 Informacijos laisvės ir reklamos kaip teisės gauti ir skleisti informaciją konstituciniai ribojimo pagrindai.....	34
4. INFORMACIJOS LAISVĖ EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO JURISPRUDENCIJOJE	38
5. REKLAMOS REGLAMENTAVIMAS LIETUVOS ORDINARINĖJE TEISĖJE	45
Išvados.....	53
Literatūros sąrašas	55
Santrauka.....	60
Summary	61

ĮVADAS

Temos aktualumas. Teisė gauti ir skleisti informaciją yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, tarptautiniuose bei ordinarinės teisės aktuose. Tai vienas iš pamatinių pliuralistinės demokratijos ir informacinės visuomenės pagrindų. Teisės gauti ir skleisti informaciją svarba šiuolaikiniame demokratiame pasaulyje pasireiškia tuo, kad piliečiai gauna tam tikras žinias, kurių pagrindu formuoja savo politinius įsitikinimus, pažiūras, dalinasi pasiekimais, mintimis bei nuomonėmis. Būtų labai sunku įsivaizduoti dalyvavimą politiniame procese formuojant renkamas valdžios institucijas, jeigu nebūtų galima įvertinti kandidatų, jų politinių nuostatų, dalyvauti politiniuose debatuose.

Taip pat svarbu paminėti, kad nuo informacijos laisvės neatsiejama ir žiniasklaidos, žodžio ir saviraiškos laisvės. Teisė gauti ir skleisti informaciją yra priskiriama modernių teisių kartai. Tai viena iš pilietinių teisių. Informacijos laisvė formavosi palaipsniui. Iš pradžių formavosi žodžio laisvė, žiniasklaidos laisvė, įsitikinimų turėjimo ir jų reiškimo laisvė. Teisė gauti ir skleisti informaciją *expressis verbis* yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnyje. Norint atskleisti informacijos laisvės turinį, būtina analizuoti Konstitucinio Teismo, kaip vienintelio autoritetingo subjekto, galinčio oficialiai interpretuoti Konstituciją, jurisprudenciją, nes ji dar yra vadinama „gyvoji jurisprudencinė Konstitucija“, kuri yra formuojama nuosekliai, ankstesniuose nutarimuose atskleistas Konstitucijos prasmes papildant kitomis, atskleidžiamomis kituose Konstitucinio teismo nutarimuose.

Informacijos laisvė nėra absoliuti. Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje įtvirtintais atvejais šią teisę galima riboti, jeigu yra laikomasi atitinkamų reikalavimų. Toks ribojimas galimas tik tada, kai reikia apsaugoti kitas konstitucines vertybes, pavyzdžiui, žmonių sveikatą, asmens garbę ir orumą, viešąją tvarką. Informacijos laisvės kaip konstitucinės teisės įgyvendinimas yra nesuderinamas su neteisėtais veiksmais, kuriais yra pažeidžiama konstitucinių vertybių pusiausvyra.

Reklama kaip teisė gauti ir skleisti informaciją *expressis verbis* Konstitucijos tekste nėra įtvirtinta – tai yra implicitinė teisė, kurią Konstitucinis Teismas išveda iš teisės gauti ir skleisti informaciją nagrinėdamas konstitucinės justicijos bylas. Reklama yra taip vadinama komercinė

informacija, nes jos tikslas yra informuoti apie subjektų ūkinę veiklą, prekes ir paslaugas bei skatinti šias prekes ir paslaugas įsigyti. Reklama vaidina labai svarbų vaidmenį kiekvieno žmogaus gyvenime. Jos pagalba piliečiai sužino apie naujas prekes, paslaugas, kainas, kokybę, šios informacijos pagrindu priima ekonominius sprendimus. Gaudami informaciją reklamos pavidalu piliečiai *inter alia* įgyvendina savo konstitucinę teisę žinoti. Reklama yra viena iš komunikavimo formų. Tai taip pat yra pajamų šaltinis žiniasklaidai, televizijos kanalams ar įvairiems renginiams, nes reklama yra mokama komunikacijos forma – reklamos užsakovas moka reklamos agentūrai, reklamos gamintojui ir reklamos skleidėjui. Reklama yra dėmesio atkreipimas įvairiausiais būdais dėl įvairiausių dalykų, turint tikslą pranešti ką nors.

Informacijos laisvė ir reklama kaip teisė gauti ir skleisti informacija yra reglamentuojamos ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu lygmeniu.

Šiame magistriniame darbe bus nagrinėjama informacijos laisvės istorinė raida, vieta tarp kitų žmogaus teisių, santykis su kitomis konstitucinėmis vertybėmis, atskleidžiama reklamos kaip teisės gauti ir skleisti informaciją konstitucinė samprata. Tai padaryti galima tik analizuojant Konstitucinio Teismo priimtus aktus kartu su originaliu Konstitucijos tekstu.

Baigiamojo darbo objektas. Reklama kaip implicitinė konstitucinė žmogaus teisė gauti ir skleisti informaciją.

Baigiamojo darbo tikslas. Atskleisti konstitucinę reklamos kaip teisės gauti ir skleisti informaciją sampratą, jos, kaip žmogaus teisės, ribojimo pagrindus.

Numatytam baigiamojo darbo tikslui pasiekti keliami **uždaviniai**:

1. Atskleisti informacijos laisvės elementus ir sampratą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, santykį su su kitomis konstitucinėmis vertybėmis ir informacijos laisvės ribojimo konstitucinius pagrindus;
2. Atskleisti reklamos kaip išvestinės teisės konstitucinę sampratą;
3. Išanalizuoti Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją, atskleidžiančią informacijos laisvės sampratą Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje;
4. Atskleisti reklamos reglamentavimą Lietuvos ordinarinėje teisėje.

Magistro baigiamajame darbe taikomi **tyrimo metodai**:

- **Analizės metodas** bus naudojamas suskaidyti nagrinėjamą objektą į atskiras dalis, atskleisti jų esmę, nagrinėjant teisės aktus ir mokslinę literatūrą;
- **Lyginamasis metodas** - informacijos laisvės ir teisės į reklamą reglamentavimą konstituciniu lygmeniu bei šių konstitucinių teisių ribojimo pagrindų palyginimui;
- **Apibendrinimo metodas** – išvados, išnagrinėjus baigiamojo darbo objekto elementus, padaryti.

Keliamia hipotezė: I. Reklama yra implicitinė konstitucinė teisė, kurią Konstitucinis Teismas išveda iš konstitucinės teisės gauti ir skleisti informaciją. **II.** Teisė į reklamą yra neabsoliuti teisė, kurią galima riboti Konstitucijoje ir konstitucinėje jurisprudencijoje įtvirtintais pagrindais.

Baigiamojo darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, dėstomoji dalis, išvados ir literatūros sąrašas.

1. INFORMACIJOS LAISVĖS KAIP ŽMOGAUS TEISĖS SAMPRATA

1.1 Žmogaus teisių istorinė raida

Žmogaus teisės – šiuolaikinės civilizacijos esminė vertybė. Jos yra ne tik teisinė, bet ir filosofinė, politinė, dorinė kategorija. Šiuo metu žmogaus teisės, pagrindinės teisės ir laisvės kaip sąvokos dažniausiai vartojamos kaip sinonimai. Kaip kai kurie autoriai pažymi, šios teisės nėra nei laisvės, nei teisės, bet yra siekiai ir standartai, kurie turi būti taikomi ir kuriais turi būti vadovojamasi¹. Teisės moksle daug diskutuojama ir dėl teisės ir laisvės sąvokų skirtingumo², tačiau teisės požiūriu nėra didelio skirtumo tarp teisės ir laisvės, nes laisvės – taip pat teisės tik kitoje žmogaus funkcionavimo sferoje, į kurią valstybė negali kištis.

Šiuolaikinė žmogaus teisių ir laisvių samprata susiformavo filosofijos ir dviejų teisės doktrinų: prigimtinių ir pozityviosios – raidoje. Prigimtinių teisės doktrina žvelgia į žmogaus teises kaip į neatskiriamas nuo individo teises, kurių ištakos – protas, Dievo valia, žmogaus prigimtis. Ši doktrina pripažįsta, kad esama prigimtinių, žmogui įgimtų teisių, buvusių dar iki atsirandant kokiam nors pozityviai teisei tvarkai³. Pozityvioji teisės doktrina žvelgia į žmogaus teises kaip į valstybės nustatytas įstatymais ar kitais teisės aktais. Nesant šių teisių konstitucinio ar įstatyminio pagrindo, jas kaip teises galėtų identifikuoti prigimtinių teisės doktrina, bet ne pozityvioji, pagal kurią individai teisių turi tiek, kiek sukūrė politinę ar socialinę praktiką. Teisinis pozityvizmas gali būti suprantamas kaip teorija, skelbianti, jog individai juridinių teisių turi tik tiek, kiek sukūrė eksplicitiškai politiniai sprendimai ar socialinė praktika. Šiuo metu retai pasitaiko grynųjų prigimtinių teisės ar pozityviosios teisės teorijų, formuojasi įvairios vadinamosios „sintetinės“ teorijos, kurios neneigia tam tikrų vienos ir kitos teisės teorijos elementų.

Ypač reikšmingas žmogaus teisėms buvo 18 amžius. Jam būdinga ne tik aktyvus humanistinių idėjų propagavimas, žmogaus orumo sąvokos formulavimas precūzų ir vokiečių mokslininkų darbuose, bet ir norminis tų idėjų įtvirtinimas. Anglų kolonistai, vadovaudamiesi

¹ Bradley A. W. And Ewing K. D. Constitutional and Administrative Law. 12th edition. Longman. New York, 1998. P. 459.

² Stone R. Civil liberties. Blackstone Press LTD., 1994. P. 4

³ Kelsen H. Grynoji teisės teorija. Vertė A. Degutis, E. Kūris. Vilnius, Eugrimas, 2002. P. 131.

prigimtinių teisių teorija, žmogaus teisių koncepciją plėtojo ir Naujajame pasaulyje. Pirmąja modernia žmogaus teisių kodifikacija laikoma Virdžinijos valstijos teisių deklaracija, kuri buvo priimta 1776 metais. Ji tapo pavyzdžiu priimant Amerikos Valstijų Konstituciją. Lemiamos reikšmės juridizuojant žmogaus teises ir jų saugą turėjo JAV nepriklausomybės deklaracija, priimta 1776 m. liepos 4 d., kurioje sakoma: „Mes vadovaujamės ta akivaizdžia tiesa, kad visi žmonės yra lygūs“. Žinoma vėliau didelę įtaką turėjo 1789 metais priimta JAV Konstitucija.

Veikiant Prancūzų revoliucijos idėjoms, žmogaus teisės 19 amžiuje buvo pavadintos „pagrindinėmis teisėmis“ ir vėliau įtrauktos į visų civilizuotų šalių konstitucijas. 19 amžiuje ne tik buvo toliau įgyvendinama žmogaus teisių idėja nacionalinės teisės lygmeniu, bet ir imta derinti tarptautines pastangas žmogaus teisėms ginti.

Pirmieji žmogaus teises įtvirtinantys dokumentai buvo grindžiami prigimtinių teisių teorijos nuostatomis, tai – 1776 m. Amerikos nepriklausomybės deklaracija, 1789 m. Prancūzijos žmogaus ir piliečio teisių deklaracija, 1787 m. JAV Konstitucijos pirmosios 10 pataisų - 1789 m. Teisių bilis ir kt. 1789 m. Prancūzijos žmogaus ir piliečio teisių deklaracija išlieka vienu iš svarbiausių žmogaus teises skelbiančių aktų, nes joje suformuluotas reikšmingas žmogaus teisių katalogas. Šios deklaracijos nuostatos atspindėjo daugelyje vėliau priimtų Europos valstybių konstitucijų ir tapo konstitucinio reguliavimo komponentu. Ji paveikė ir Lietuvos konstitucinę žmogaus teisių doktriną.

Žmogaus teisių kaip prigimtinių teisių nuostata dominuoja ir pirmuosiuose tarptautiniuose žmogaus teisėms skirtuose dokumentuose – 1948 m. JTO Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos I straipsnyje suformuluota prigimtinių teisių samprata: „Visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis. Jiems yra suteiktas protas ir sąžinė, ir jie turi elgtis vienas su kitu kaip broliai“⁴.

Pagal žmogaus teisių susiformavimo istorinį laikotarpį žmogaus teisės neretai skirstomos į tris kartas: I karta – pilietinės (civilinio pobūdžio) ir politinės teisės, pirmą kartą jos įtvirtintos 18 amžiuje; II karta – socialinės, ekonominės ir kultūrinės teisės (arba socialinės teisės), pradėtos įtvirtinti valstybių konstitucijose ir Tarptautinės darbo organizacijos konvencijose po Pirmojo pasaulinio karo; III karta – tai tokios teisės, kaip teisė į taiką, teisė į apsisprendimą, teisė į vystymąsi, teisė į apsisprendimą, teisė į sveiką ir švarią aplinką ir kitas, kurios vis labiau pripažįstamos 20 amžiaus antroje pusėje⁵.

⁴ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Valstybės žinios. 2006. Nr. 68-2497

⁵ T. Birmontienė, Žmogaus teisių konstitucinė samprata // Žmogaus teisių apsaugos institucijos. Kolektyvinė monografija, Vilnius, Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009. P. 331.

Kartais išskiriama ir IV teisių karta – tai modernių teisių laikotarpis. Šios teisės susiformavo 20 amžiaus pabaigoje – 21 amžiaus pradžioje. Šis laikotarpis galėtų būti siejamas su nauju požiūriu į žmogaus teises, kai pripažįstama visų žmogaus teisių vienoda svarba, jų nedalumas. Šiuo laikotarpiu vertinama ir naujų medicinos ir biotechnologijos mokslų įtaka žmogaus teisėms. Naujosios technologijos atveria kelią ir į naujų teisių ar kitokio požiūrio į žmogaus teises atsiradimą. Keičiasi ir požiūris į klasikinės žmogaus teises – tokias kaip teisė į gyvybę, žmogaus orumo apsauga, privataus gyvenimo neliečiamumas ir kt. Teisė į gyvybę vis dažniau traktuojama kaip absoliuti teisė, kurios negalima jokiais būdais riboti, tačiau eutanazijos, kaip žmogaus teisės spręsti dėl savo mirties, pripažinimas verčia svarstyti apie kitą iš teisės į gyvybę išplaukiančią teisę – teisę į mirtį. Šiuo laikotarpiu daug dėmesio yra skiriama ir į žmogaus orumo apsaugą medicinos srityje⁶. Šios kartos teisėms priskirtina ir informacijos laisvė bei teisė į reklamą.

1.2 Žodžio laisvė

Teisė gauti ir skleisti informaciją (informacijos laisvė) yra priskiriama prie modernių teisių, kurios sudėtinių elementų ištakos siekia 18 amžių. Informacijos laisvė paprastai traktuojama plačiaja prasme ir apima žodžio laisvę, įsitikinimų turėjimo ir reiškimo laisvę, teisę gauti ir skleisti informaciją bei idėjas, spaudos ir kitų informacijos priemonių laisvę. Informacijos laisvė reiškia ne tik teisę informuoti (t. y. skleisti informaciją), bet ir teisę gauti informaciją⁷. Informacijos laisvė priskiriama prie civilinio pobūdžio teisių. Teisė į informaciją formavosi palaipsniui. Iš pradžių buvo įtvirtintos žodžio ir spaudos laisvės Europoje ir Šiaurės Amerikoje.

Skirtingos teisės sistemos valstybėse yra skirtingas žodžio ir žiniasklaidos laisvės, kurios yra informacijos laisvės vienos iš sudėtinių dalių, įtvirtinimas ir ribojimas. Australija, Didžioji Britanija ir JAV priklauso anglosaksų teisės sistemai, o Vakarų Europos šalys – kontinentinei teisės sistemai. Pagrindinis šių sistemų skirtumas yra tas, kad bendrosios teisės jurisdikcijos anglosaksiškoje teisės sistemoje yra pripažįstami ir teismo precedentai kaip teisės šaltiniai. Šios teisės sistemos šalyse taip pat yra ir visuomenės informavimo priemonių reguliavimo ypatumų. Pavyzdžiui, anglosaksiškoje

⁶ T. Birmontienė, Žmogaus teisių konstitucinė samprata // Žmogaus teisių apsaugos institucijos. Kolektyvinė monografija, Vilnius, Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009. P. 332

⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. balandžio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos radijo ir televizijos statuto 7 bei 9.3 straipsnių, taip pat dėl Radijo ir televizijos programų valstybinių įrenginių nuomos privačioms redakcijoms konkursų organizavimo techninės komisijos nuostatų 3 bei 5 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 1995-04-26, Nr. 34-847

teisės sistemoje yra pripažįstama absoliuti kvalifikuota privilegija, kuri turi didelę reikšmę nagrinėjant bylas teisme dėl šmeižto spaudoje. Absoliuti privilegija reiškia, kad nėra jokių juridinių galimybių tam tikrų asmenų atžvilgiu pateikti ieškinius dėl šmeižto. Tai gali būti, pavyzdžiui, deputatų kalbos, pasakytos parlamente, teisėjų, advokatų ir liudytojų pasisakymai teismo salėje. Tai pat ši privilegija reiškia ir tai, kad negalima pateikti ieškinio dėl šmeižto visuomenės informavimo priemonėse žurnalistui, kuris teisingai, tiksliai ir laiku perdavė informaciją. Anglijoje dar 1694 metais buvo panaikintas įvairių leidinių licencijavimas⁸. Tačiau Anglijos patirtis rodo, kad keičiantis visuomeninei saviraiškos (žodžio) laisvės samprata gali keistis nuo neribojamo laisvumo iki labai griežtų suvaržymų. Pastarųjų dviejų šimtmečių Anglijos istorija rodo, kad pagal įstatymus dėl šmeižto nuomonės reiškimo laisvės ribos smarkiai keitėsi, atsižvelgiant į visuomenės nuomonę.

JAV Kongresas 1789 metų rugsėjo 25 dieną pradėjo svarstyti pirmąją Teisių bilio pataisą, draudžiančią Kongresui leisti įstatymus, ribojančius žodžio laisvę. Šią pataisą 1791 metais ratifikavo 11 iš 14 valstijų. JAV laikomasi nuomonės, kurią suformavo Aukščiausiasis teismas, kad labiausiai ginama yra politinė kalba. Mažiau yra ginama komercinė informacija. Tam tikrais atvejais JAV žodžio laisvė yra visai neginama. Pavyzdžiui, kai ji naudojama nusikalstamais tikslais, įžeidžia žmogų ir pan⁹.

Amerikietiškas žodžio laisvės modelis yra orientuotas į žodžio laisvę ir turi daugiau nei dviejų šimtų metų tradicijas, iš esmės numato tik išimtinis žodžio laisvės ribojimus, o Prancūzijos modelis, kuris remiasi dar 1881 metais priimtu Spaudos laisvės įstatymu, numato kur kas griežtesnes ribojimo taisykles. Tačiau tiek Amerikos, tiek Vakarų Europos žodžio laisvės teisės doktrinos turi tą patį pagrindą – žmogaus prigimtinių teisių teoriją. Be to, abi šios doktrinos nuėjo tą patį kelią nuo žodžio laisvės liberalaus maksimalizmo iki socialinės ir teisinės atsakomybės pripažinimo. Abi teisės sistemos priklauso nuo bendrų rinkos ekonomikos dėsningumų, kurie lemia taikomų įvairiose šalyse teisinių modelių pranašumą. Rinkos sąlygos reikalauja užtikrinti sąžiningą konkurenciją, nuomonių pliuralizmą, užkirsti kelią visuomenės informavimo priemonių koncentracijai bei monopolizmui¹⁰. Tarptautinės normos, kaip antai Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas, kiti tarptautiniai susitarimai,

⁸ L. Meškauskaitė. Žiniasklaidos teisė: visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai. Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2004. P. 69

⁹ L. Meškauskaitė. Žiniasklaidos teisė: visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai. Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2004. P. 71

¹⁰ Ten pat, P. 72

nustatantys minimalius žmogaus teisių standartus visuomenės informavimo srityje, arba yra inkorporuojami į nacionalinių įstatymų tekstus, arba kitokiu būdu pritaikomi šalių teismų praktikoje.

Žodžio laisvė yra ypač svarbi kiekvienam žmogui atskirai bei visai visuomenei: 1) tai yra viena pagrindinių asmens saviraiškos priemonių; 2) žodžio laisvė sudaro galimybę žmonėms bendrauti, pasikeisti nuomonėmis, diskutuoti įvairiais klausimais. Būtent idėjų sąveika leidžia išryškinti ir pasirinkti geriausią variantą bei optimalų rezultatą. Todėl žodžio laisvę galima laikyti priemone siekti kitų visuomenės gerovių, jos dėka užtikrinama nauda tiek atskiram individui, tiek visuomenei; 3) žodžio laisvė sudaro sąlygas politiniams debatams, be kurių neįsivaizduojama demokratija. Naudodamasis žodžio laisve kiekvienas asmuo gali išsakyti savo nuomonę įvairiais politiniais klausimais, palaikyti vieną ar kitą politinę srovę ir realizuoti savo politines teises bei laisves. Šiuo atveju žodžio laisvė tarnauja kaip viena esminių priemonių, užtikrinančių demokratinę šalies santvarką; 4) žodžio laisvė padeda visoms meno ir mokslo išraiškoms¹¹.

Kad ir kokia būtų svarbi žodžio laisvė, negalima teigti, kad ji yra absoliuti. Šios laisvės ribos nėra konstanta, tai nuolat besikeičiantis dalykas. Žodžio laisvės ribos dažnai priklauso nuo konkrečių istorinių šalies gyvenimo sąlygų, t.y. nuo realybės, todėl ne visose šalyse jos yra vienodos. Atskirose šalyse žodžio laisvė suprantama skirtingai. JAV pagarba žodžio laisvei yra tokia didelė, kad yra toleruojamos net kraštutinės saviraiškos priemonės. Netgi tautinės vėliavos sudeginimas remiantis JAV Aukščiausiojo teismo 1989 metų sprendimu pagal Pirmąją pataisą laikomas teise reiškėti savo įsitikinimus. Skelbdamas tokį sprendimą vienas iš teisėjų pabrėžė, kad „visa apimantis Pirmosios pataisos principas reiškia tai, kad vyriausybė neturi teisės uždrausti kam nors išreikšti bet kokią nuomonę tik todėl, kad ta nuomonė pati savaime yra įžeidžianti ir visuomenei nepriimtina“. Kaip nurodė kitas teisėjas: „svarbiausia, nors ir keista, yra tai, kad tautinė vėliava gina net tuos, kurie ją kankina“¹².

Pirmuoju pasaulyje rašytiniu teisiniu dokumentu, įtvirtinusi nuomonių reiškimo laisvę, laikomas Švedijos parlamento nario A. Chidenijaus iniciatyva priimtas 1766 metais Spaudos laisvės įstatymas.

¹¹ David Feldman. *Civil Liberties and Human rights in England and Wales*. Clarendon press, Oxford. 1993. P. 547-551.

¹² L. Meškauskaitė. *Žiniasklaidos teisė: visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2004. P. 72

1.2.1 Žodžio laisvė Lietuvos Konstitucijose. Istorinis aspektas

Nors Lietuvoje konstitucinė tradicija prasidėjo nuo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės statutų, tęsėsi priėmus 1791 metų gegužės 3 dienos Konstituciją, tačiau žodžio ir spaudos laisvė konstituciškai įtvirtinta Lietuvos tarpukario konstitucijose. Kai kurias žodžio laisvės užuomazgas galime rasti ir Lenkijos-Lietuvos 1791 metų Konstitucijoje, nes šioje Konstitucijoje pirmą kartą buvo mėginta miestiečių luomui suteikti beveik lygias teises su bajorais (miestai įgijo atstovavimo teisę parlamente, o parlamentinis atstovavimas ir žodžio laisvė yra iš dalies susijusios). Tačiau, kaip istorija rodo, 1791 metų Konstitucijos likimas buvo tragiškas, nes po antrojo Lietuvos-Lenkijos valstybės padalijimo 1793 metais ji buvo atšaukta¹³.

1922 metų Lietuvos Respublikos Konstitucija rėmėsi Vakaruose tuo metu dar populiarios liberaliosios filosofijos nuostatmis, kurių pagrindą sudaro individualių teisių, kaip būtinos laisvo žmogaus gebėjimų ugdymo sąlygos, gynimas. Piliečių teisei padėčiai reglamentuoti Lietuvos 1922 metų Konstitucija turėjo specialų antrąjį skyrių, pavadintą „Lietuvis piliečiai ir jų teisės“. Skyrius pasižymėjo ne tik turinio platumu, bet ir išdėstymo vieta – Konstitucijos pradžioje. 1922 metų Konstitucija garantavo spaudos ir žodžio laisvę. Teisė gauti ir skleisti informaciją čia nėra minima. Konstitucines žodžio ir spaudos laisves galima varžyti tik įstatyme nurodytais atvejais, kai to reikia „dorai ar valstybės tvarkai saugoti“¹⁴.

Tiesioginį poveikį piliečių teisėms ir laisvėms turėjo nepaprastosios padėties įvedimas. Tokios padėties įvedimą reglamentavo 32 straipsnis. Čia sakoma, kad nepaprastąją padėtį, kilus karui, ginkluotam sukilimui, taip pat atsiradus kitokiems pavojingiems neramumams, gali įvesti Respublikos prezidentas, šį savo aktą tuoj pat pateikdamas tvirtinti Seimui.

1928 metų Lietuvos Respublikos Konstitucijoje iš esmės atkartotos tos pačios nuostatos, o 1938 metų Lietuvos Respublikos Konstitucijoje šios teisės jau buvo formuluojamos akcentuojant išimtinai valstybės interesų apsaugą. 25 straipsnyje buvo nurodyta: „Valstybė saugo piliečių visuomeninio veikimo laisvę, ypač spaudoje žiūrėdama, kad jis nebūtų veikiamas kenksminga Valstybei kryptimi“¹⁵.

¹³ A. Bumblauskas. Gegužės 3-iosios Konstitucija ir Lietuva // Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis, Nr. 1, 2006, P. 320

¹⁴ Maksimaitis M. Lietuvos Valstybės konstitucijų istorija. Vilnius, Justitia, 2005. P. 128

¹⁵ Lietuvos valstybės konstitucijos. Vilnius, „Mokslas“, 1989.

Sovietinės okupacijos metais Lietuvoje žodžio ir spaudos laisvė buvo deklaruojamos, tačiau nebuvo įgyvendinamos, nes visi spaudos leidiniai buvo skirti tiksliai skleisti komunistų partijos ideologiją ir propagandą. To meto Lietuvos televizijos, radijo ir spaudos valdymas buvo priskiriamas administracinės teisės sričiai. Sovietinės administracinės teisės moksle sąvoka *kultūra* buvo vartojama dviem prasmėmis – plačiąja ir siaurąja. Plačiąja prasme ji reiškė ne tik įvairių kultūros įstaigų – klubų, muziejų, teatrų, bibliotekų, kino teatrų, kino studijų, bet ir televizijos ir radijo studijų, leidyklų ir spaudos veiklą. 1953 metais reorganizavus SSRS valdymo organus, visų kultūros įstaigų, įmonių bei organizacijų valdymas buvo perduotas SSRS ir sąjunginių respublikų kultūros ministerijoms, tačiau vėliau iš minėtos bendros kultūros valdymo šakos buvo suformuotos keturios savarankiškos: kultūros (siaurąja prasme), kinematografijos, televizijos ir radijo transliacijos bei spaudos. SSRS valstybinis televizijos ir radijo komitetas vadovavo televizijos ir radijo transliavimui visoje SSRS ir atsakė už televizijos ir idėjinę-politinę bei meninę televizijos ir radijo programų lygį. Savo funkcijas šis komitetas įgyvendindavo per atitinkamus valstybinius sąjunginių respublikų komitetus¹⁶.

1.3 Teisės gauti ir skleisti informaciją samprata

Informacijos laisvė arba teisė gauti ir skleisti informaciją, kaip jau minėta anksčiau, yra priskiriama prie modernųjų teisių. Ji nebuvo įtvirtinta teisiniuose dokumentuose pakankamai ilgai. Ši teisė priskiriama prie civilinio pobūdžio teisių. Pati informacijos sąvoka apima visas žinias, susijusias su faktais, idėjas, nuomones, požiūrius, komentarus, taip pat komercinę reklamą. Informacija apima ir kūrybą bei jos raišką intelektinėje ir meno srityje, žmogaus intelekto išraišką. Taigi informacija suprantama gana plačiai ir apima kiekvieną žinių objektą¹⁷. Žinias ir faktus reikia skirti nuo nuomonės ir požiūrio. Jeigu kalbama apie faktus, tai suponuoja teisę žinoti tiesą ir įpareigoja tokią informaciją perduodantį asmenį tiksliai ir išsamiai ją pateikti. Nuomonėms ar kritiniams komentarams tai nėra taikoma, nebent jie pateikiami kaip faktų apibendrinimas ar

¹⁶ L. Meškauskaitė. Žiniasklaidos teisė: visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai. Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2004. P. 66

¹⁷ A. Pumputis, G. Mesonis, E. Jarašiūnas, T. Birmontienė ir kt. Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė, Monografija, Vilnius, Lietuvos Teisės universitetas, 2003.

išvados. Turėtų būti aiški riba tarp faktų ir vertinimų – faktų egzistavimas gali būti parodomas, o vertinimų teisingumo negalima įrodyti (Autronic AG v. Šveicariją. (15/1989/175/231)¹⁸.

Teisės į informaciją turinys kinta, nes šiai teisei ypač turi įtakos įvairūs nauji technologiniai procesai. Kai kurie autoriai¹⁹ išskiria jokus pagrindinius šios teisės turinio elementus:

- Kiekvieno asmens teisė gauti informaciją pagal savo pasirinkimą iš bendrųjų informacijos šaltinių arba tiesiogiai iš spaudos ar kitų visuomenės informavimo priemonių be valstybės įsikišimo;
- Laisvas priėjimas prie privačių informacijos šaltinių netrukdam valstybei;
- Teisė laisvai gauti ir prieiti prie valstybės bendro pobūdžio informacijos šaltinių, valstybės institucijų veiklos skaidrumas. Tokio pobūdžio informacija turi būti vienodai, be diskriminacijos prieinama ir visoms visuomenės informavimo priemonėms, kad būtų efektyvesnė informavimo veikla;
- Laisvė ieškoti, gauti informaciją visomis priemonėmis, be cenzūros, nebent tai yra teisėta ir atitinka šios laisvės ribojimo priežastis. Ši teisė apima ir laisvą korespondencijos, kurioje yra profesionali medžiaga, skirta visuomenės informavimo poreikiams, judėjimą valstybėje ir už jos ribų;
- Teisė steigti žinių agentūras be išankstinio leidimo, jų nepavaldumas valstybės institucijoms, jų nepriklausomumas, nešališkumas ir objektyvumas, žinių agentūrų monopolizavimo draudimas ir jų pareiga teikti teisingą, visapusišką ir objektyvią informaciją, laikraščių (visuomenės informavimo priemonių) laisvė pasirinkti agentūrą, iš kurios gauti žinias;

Teisė į informaciją reiškia, kad informacija turi būti prieinama plačiajai visuomenei. Kalbant apie informacijos prieinamumą, paprastai išskiriamos keturios asmenų grupės: 1) politikai ir pareigūnai; 2) parlamentų nariai; 3) visuomenės informavimo priemonės; 4) plačioji visuomenė. Teisė į informaciją apima įvairius raiškos būdus: rašytinės kalbas, spaudą, radiją, televiziją, teatrą, muziką, parodas, tapybą. Saugomas ne tik pats informacijos turinys, bet ir perdavimo būdai²⁰.

Šiuolaikiniame pasaulyje informacija (žinios ir nuomonės) sklinda ir pasiekia didelę auditoriją akimirksniu. Modernios elektroninės žiniasklaidos gausa, jos specifika, susijusi su nemokamais ir lengvai prieinamais skaitlingais informacijos sklaidimo ir rinkimo būdais, ir iš teisės reikalauja naujų reguliavimo būdų, efektyvių garbės ir orumo bei saviraiškos laisvės kolizijų

¹⁸ Autronic AG v. Šveicariją The case is numbered 15/1989/175/231// <http://www.echr.coe.int>.

¹⁹ Loukis G. Loucaides. Essays on the Developing Law of Human Rights. Kluwer Academic Publishers. Netherlands, 1995. P. 4 -5

²⁰ A. Pumputis, G. Mesonis, E. Jarašiūnas, T. Birmontienė ir kt. Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė, Monografija, Vilnius, Lietuvos Teisės universitetas, 2003. P. 249

balansavimo metodų²¹. Interneto amžius sukūrė kone idealias sąlygas asmenų saviraiškos laisvei. Nebereikia storų laikraščių, populiariausių televizijos kanalų – interneto erdvė suteikė galimybę sužinoti gausybę nuomonių, faktų interpretacijų, patiems dalyvauti skleidžiant ir komentuojant šias žinias. Per kelias minutes galima apsikeisti nuomonėmis ir žiniomis su šimtatūkstantine auditorija. XXI a. pirmojo dešimtmečio visuomenės interneto vartojimo tendencijos rodo, kad profesionalioji žiniasklaida ir žurnalistika savo pozicijas pamažu užleidžia Web 2.0 interneto erai, pasaulio interneto tinklą pavertusiai 1,6 mlrd. interneto vartotojų išsità parą trunkančių debatų erdvę²².

Nuo informacijos laisvės neatskiriama saviraiškos laisvė, kuri apima laisvę turėti savo nuomonę, gauti ir skleisti informaciją ir idėjas²³. Svarbus saviraiškos laisvės elementas - žodžio laisvė - išsiplėtojo iš teisės reikšti skirtingas nuomones, pirmiausia religinio, vėliau ir politinio pobūdžio. Teisė į informaciją yra vėliau susiformavusi teisė, susijusi su siekiu sukurti atvirą, visuomenei atskaitingą valdžią, kuri yra demokratinės valstybės pagrindas. Šiuo metu ši teisė yra labai svarbi, nes tik tinkamas jos įgyvendinimas gali padėti asmeniui realizuoti ir kitas teises, įskaitant socialines, ekonomines bei kultūrinės.

Saviraiškos laisvė ir teisė į informaciją yra vienos pagrindinių modernių žmogaus teisių. Ji pripažinta 20 amžiuje ir buvo reglamentuota 1948 m. Visuotinėje Žmogaus Teisių Deklaracijoje. Teisė į informaciją buvo įtvirtinta šalių konstitucijose bei specialiuose įstatymuose. Tarp šių įstatymų galima paminėti JAV 1966 m. Informacijos laisvės įstatymą, taip pat Prancūzijoje 1978 m. priimtas specialus įstatymas, pagal kurį ne tik Prancūzijos pilietis, bet ir kiekvienas kitas asmuo turi teisę gauti administracijos dokumentus.

Teisė į informaciją priskirtina prie asmens pilietinių teisių grupės. Žinios, informacija negali būti kelių asmenų monopolija, nes laisvė, kuria gali pasinaudoti tik keletas, yra ne kas kita, kaip privilegija²⁴. Teisė į informaciją glaudžiai susijusi su tam tikromis žmogaus teisėmis, pavyzdžiui, privataus gyvenimo neliečiamumu, teisė dalyvauti valdant savo šalį ir kitomis. Ši teisė siejasi ir su

²¹ Jarašiūnas E. Informacijos laisvės apsaugos problemos Konstitucinio Teismo praktikoje // Jurisprudencija. - 2000. - T. 9. - P. 125-137

²² Ten pat.

²³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 straipsnio 4 dalies, 2 straipsnio 1 dalies, 3 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 4 straipsnio 2 dalies, 13 straipsnio, 30 straipsnio 1 dalies bei 44 straipsnio 4 dalies ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 22 d. nutarimu Nr. 67 Dėl alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių patvirtinimo patvirtintų alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių 7 bei 9 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai

²⁴ Loukis G. Loucaides. Essays on the Developing Law of Human Rights. Kluwer Academic Publishers. Netherlands, 1995. P. 3.

kultūrinėmis ar ekonominėmis teisėmis, pavyzdžiui, teise laisvai kurti, laisvai pasirinkti darbą ar verslą.

Teisė į informaciją apima daugelį asmens ir visuomenės gyvenimo sričių. Tai ne tik teisė gauti informaciją apie įvykius valstybėje, bet ir teisė susipažinti su informacija apie save ir teisė būti apsaugotam nuo valstybės ar kitų asmenų neteisėto tokios informacijos ribojimo ar neteisėto informacijos paskleidimo. Teisė į informaciją apima ir įvairius visuomenės informavimo priemonių teisinio reguliavimo aspektus, taip pat ir informacijos sklaidimo klausimus.

Teisė į informaciją ne tik patenkina individo poreikius, bet ir sudaro jam galimybes įgyvendinti tokią svarbią politinę teisę dalyvauti valdant savo šalį. Vargu ar įmanoma realizuoti šią politinę teisę tinkamai neįgyvendinus teisės į informaciją.

Teisės į informaciją turinys kinta, nes šiai teisei ypač turi įtakos įvairūs naujo technologiniai procesai. Teisė į informaciją apima šiuos aspektus: 1) teisę gauti informaciją ir 2) teisę skleisti informaciją. Tai reiškia, kad informaciją turi būti laisvai prieinama visuomenei.

Informacija yra viena iš šiuolaikinės civilizacijos vertybių. Kasdieniame gyvenime nuolat esame apsupti įvairios informacijos, todėl būtų gana sunku įsivaizduoti jį be įprasto keitimosi informacija tarp individų bei ūkio subjektų. Tai būtų neįmanoma nesant informacijos laisvės, o ji šiuolaikinėje visuomenėje yra ypač svarbi. Informacijos laisvė kaip vertybė ir viena iš žmogaus teisių yra įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, ir tarptautiniuose dokumentuose, ji gana dažnai analizuojama Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. Galima teigti, kad informacijos laisvė yra vienas svarbiausių šiuolaikinės demokratinės civilizacijos poreikių ir būtent informacijos laisvės tinkamas įgyvendinimas prisideda prie kitų teisių, tarp jų ir socialinių, ekonominių, politinių bei kultūrinių, realizavimo²⁵.

²⁵ T. Birmontienė. *Teisė į informaciją*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001

2. INFORMACIJOS LAISVĖ KONSTITUCINIO TEISMO FORMUOJAMOJE KONSTITUCINĖJE DOKTRINOJE

Konstitucija kartu su jos oficialaus aiškintojo kuriama oficialia konstitucine doktrina sudaro bendrą konstitucinės teisės sistemą. Teisinėje literatūroje oficialioji konstitucinė doktrina dar įvardijama terminu „gyvoji jurisprudencinė Konstitucija“, kuri yra formuojama nuosekliai, ankstesniuose nutarimuose atskleistas Konstitucijos prasmes papildant kitomis, atskleidžiamomis kituose Konstitucinio teismo nutarimuose. Toks procesas niekuomet nebūna visiškai baigtas, nes pati Konstitucijos prigimtis, jos aukščiausia galia ir konstitucingumo idėja suponuoja tai, kad konstitucijoje nėra ir negali būti spragų ar vidinių prieštaravimų, nes aiškinant konstitucijos normas ir principus, *expressis verbis*, ar implicitiškai įtvirtintus Konstitucijos tekste ir sudarančius darnią sistemą, visada bus galimybė atskleisti tokius konstitucinio teisinio reguliavimo aspektus, kurie dar nebuvo atskleisti anksčiau²⁶. Konstitucinis teismas savo doktrinoje yra suformavęs tokią konstitucijos interpretacijos sampratą: „Konstitucija, kaip teisės aktas, yra išreikšta tam tikra tekstine forma, turi tam tikrą kalbinę išraišką. Tačiau taip, kaip teisės negalima traktuoti vien kaip teksto, kuriame *expressis verbis* yra išdėstytos tam tikros teisinės nuostatos, elgesio taisyklės, taip ir Konstitucijos, kaip teisinės realybės, negalima traktuoti vien kaip jos tekstinės formos, negalima suvokti Konstitucijos vien kaip eksplicitinių nuostatų visumos“²⁷.

Konstitucijos negalima aiškinti pasitelkus vien gramatinį metodą - analizuojant Konstitucijos tekstą *expressis verbis*. Štai Konstitucijos 5 straipsnyje lakoniškai nurodoma, kad „valdžios įstaigos tarnauja žmonėms“, o 46 straipsnyje, taip pat nedetalizuojant konstatuojama: „valstybė gina vartotojo teises“. Tai normos-principai, kurie be oficialaus išaiškinimo būtų deklaratyvūs, o ne realiai pritaikomi teisinių santykių praktikoje. Analizuojant tik gramatinį šių normų tekstą neįmanoma atsakyti į daugelį klausimų, kurie natūraliai kyla analizuojant keturių žodžių tekstą²⁸. E. Jarašiūnas, analizuodamas Konstitucinio Teismo įgaliojimus užtikrinti teisės sistemos hierarchinį pobūdį, Konstitucinį Teismą suvokia ne tik kaip teisminę instituciją, bet ir kaip išskirtinę teisminę

²⁶ Kūris E. Konstitucinė teisė kaip jurisprudencinė teisė: konstitucine justicija ir konstitucinės teisės paradigmos transformacija Lietuvoje// Socialiniai mokslai, teisė (OIS) Vilnius 2008

²⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 straipsnio 4 dalies, 2 straipsnio 1 dalies, 3 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 4 straipsnio 2 dalies, 13 straipsnio, 30 straipsnio 1 dalies bei 44 straipsnio 4 dalies ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 22 d. nutarimu Nr. 67 Dėl alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių patvirtinimo patvirtintų alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių 7 bei 9 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai

²⁸ G. Mesonis, Konstitucijos interpretavimo metodologiniai pagrindai. Vilnius, VĮ Registrų centras, 2010. P. 100

institucija, vykdančią konstitucinį teisingumą²⁹. Pats Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas bylą dėl Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatos, kurioje yra įtvirtinta, kad „Konstitucinis Teismas – teisminė institucija“³⁰, yra konstatavęs tai, jog Konstitucinis Teismas pagal Konstituciją turi įgaliojimus pripažinti kitų valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų – Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės – priimtus teisės aktus prieštaraujančiais aukštesnės galios teisės aktams, pirmiausia Konstitucijai, ir taip panaikinti šių aktų teisinę galią bei visam laikui pašalinti juos iš Lietuvos teisės sistemos, tai, kad tik Konstitucinis Teismas turi konstitucinius įgaliojimus aiškinti Konstitucijos nuostatų sampratą, kuri saisto visas teisės aktus leidžiančias bei visas teisę taikančias institucijas, taip pat ir Seimą – Tautos atstovybę, akivaizdžiai liudija, kad Konstitucinis Teismas negali būti ne valstybės valdžią įgyvendinanti institucija.

Todėl norint atskleisti konstitucinės informacijos laisvės sampratą ir svarbą, bei atskleisti reklamos kaip teisės gauti ir skleisti informaciją konstitucinę sampratą, reikia nagrinėti ne tik Konstitucijos tekstą, bet svarbiausia - Konstitucinio Teismo formuojamą konstitucinę doktriną.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintas žmogaus teisių katalogas grindžiamas prigimtinių žmogaus teisių doktrina. Konstitucijos 18 straipsnyje tiesiogiai suformuluota, kad žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės. Taigi Konstitucijoje formuluojamas žmogaus teisių katalogas grindžiamas prigimtinių žmogaus teisių doktrina. Konstitucinis Teismas Konstitucijoje įvardintų žmogaus teisių prigimtinių pobūdį taip pat ne kartą pabrėžė nagrinėdamas konstitucinės justicijos bylas. Pavyzdžiui, 1998 metų gruodžio 9 dienos³¹ ir 2004 metų gruodžio 29 dienos³² nutarimuose pažymėjo, kad prigimtinis žmogaus teisių pobūdis reiškia, kad jos yra neatskiriamos nuo individo, nesusietos nei su teritorija, nei tauta. Prigimtines teises žmogus turi nepriklausomai nuo to, ar tai reiškia, kad jas turi ir geriausieji, ir blogiausieji žmonės. Konstitucinis žmogaus teisių ir laisvių prigimtinio pobūdžio pripažinimas suponuoja tai, kad negali būti nustatyta tokia šių teisių ir laisvių įgyvendinimo tvarka, kad jų įgyvendinimas priklausytų nuo teise nepagrįstų valstybės

²⁹ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas kaip nepriklausomas teismas, vykdamas konstitucinę teisminę kontrolę, oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje // Jurisprudencija, Nr. 11(101). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2001. P. 13

³⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio pavadinimo „Konstitucinis Teismas – teisminė institucija“ ir šio straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 2006-06-10, Nr. 65-2400

³¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties baudmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 1998-12-11, Nr. 109-3004

³² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 straipsnio, 4 straipsnio, 6 straipsnio 3 dalies ir 8 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 2005-01-04, Nr. 1-7

institucijų, pareigūnų ar kitų asmenų sprendimų. Konstitucijoje įtvirtintas žmogaus teisių ir laisvių prigimtinio pobūdžio pripažinimo principas reiškia, kad žmogui priklauso nuo jo asmens neatskiriamos ir iš jo neatimamos teisės ir laisvės, kad žmogus turi jas *ipso facto*³³.

Teisė skleisti ir gauti informaciją yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje 25 straipsnyje. Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, kad informacijos laisvė paprastai traktuojama plačiąja prasme ir apima žodžio laisvę, įsitikinimų turėjimo ir reiškimo laisvę, teisę gauti ir skleisti informaciją bei idėjas, spaudos ir kitų informacijos priemonių laisvę. Informacijos laisvė reiškia ne tik teisę informuoti (t. y. skleisti informaciją), bet ir teisę gauti informaciją. Konstitucinėje doktrinoje yra įtvirtinta, kad viena pagrindinių žmogaus teisių yra teisė turėti įsitikinimus ir juos laisvai reikšti³⁴. Galimybė kiekvienam žmogui laisvai formuoti savo nuomonę bei pažiūras ir laisvai jas skleisti – būtina sąlyga demokratijai sukurti ir išsaugoti. Todėl demokratinės valstybės įstatymai įtvirtina ir gina ne tik subjektyvią žmogaus teisę turėti ir laisvai reikšti įsitikinimus – jais informacijos laisvė įtvirtinama kaip objektyvus visuomenės poreikis. Tai reiškia, kad turi būti ginama ne tik informacijos laisvė apskritai, bet ir masinės informacijos priemonių laisvė kaip informacijos laisvės išraiška jos objektyviaja forma.

Informacijos laisvė taip pat suteikia galimybę ir asmeniniam tobulėjimui. Kiekvienas žmogus turi savo pažiūras ir įsitikinimus, o nevaržoma galimybė juos reikšti yra elementari prielaida jam bendrauti su kitais žmonėmis³⁵. Tik laisvai keičiantis informacija atsiveria galimybė individui plėsti savo žinias, ugdyti pasaulėžiūrą, tobulėti kaip asmenybei. Laisvas ir visuotinis keitimasis informacija, nevaržomas jos skleidimas yra ypač svarbus demokratių procesų veiksnys, užtikrinantis ne tik individualios nuomonės, subjektyvių įsitikinimų, bet ir grupinių pažiūrų, įskaitant ir politines, bei visos tautos valios formavimą. Būtent dėl to informacijos laisvė yra pamatinis pliuralistinės demokratijos elementas ir esminis demokratijos požymis. Ji garantuoja piliečiams galimybę dalyvauti politiniame procese – jie gauna tam tikras žinias apie kandidatus, taip

³³ T. Birmontienė, Žmogaus teisių konstitucinė samprata // Žmogaus teisių apsaugos institucijos. Kolektyvinė monografija, Vilnius, Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009. P. 327.

³⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. balandžio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos radijo ir televizijos statuto 7 bei 9.3 straipsnių, taip pat dėl Radijo ir televizijos programų valstybinių įrenginių nuomos privačioms redakcijoms konkursų organizavimo techninės komisijos nuostatų 3 bei 5 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 1995-04-26, Nr. 34-847

³⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 ir 30 straipsnių, Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1, 3 ir 11 straipsnių taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 1997-02-19, Nr. 15-314

pat ir patys gali išreikšti savo nuomonę bei pažiūras. Informacijos skleidimas yra instrumentas išreikšti savo mintis bei pažiūras, taip pat keistis žiniomis.

Akivaizdu, kad žinios, visokio pobūdžio informacija įgyja vis didesnę reikšmę. Visuotinai pripažįstama, kad šiuolaikinėje visuomenėje informacija, šalinanti nežinojimą, neapibrėžtumą, daranti žmogaus elgesį prasmingą, tapo sąmoningai suvoktu žmogaus poreikiu. Todėl vis plačiau diskutuojama apie besiformuojančią informacinę visuomenę. Informacinė visuomenė – tai tokia visuomenė, kurioje pagrindinis produktas yra informacija. Informacija yra pagrindinis išteklius, tai kitaip tariant yra žinios. Tiek asmens, tiek visuomenės potencialą, sėkmes ar nesėkmes lems sugebėjimas išnaudoti savo kūrybines galias, o ne vien tik materialiniai ištekliai³⁶.

Informacijos laisvės aspektus reglamentuoja keletas Konstitucijos normų. Pavyzdžiui, Konstitucijos 22 straipsnyje įtvirtinta, kad informacija apie asmens privatų gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą. Šių normų paskirtis yra apriboti valstybės neteisėtą kišimąsi į privatų asmens gyvenimą. Įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ar šeimos gyvenimą, kėsinosi į jo garbę ir orumą. Konsitutcija taip pat įtvirtina ir tai, kad minties ir tikėjimo laisvė yra nevaržoma. Piliečiai taip pat turi teisę dalyvauti valdant savo šalį tiek tiesiogiai, tiek per išrinktus atstovus. Piliečiams garantuojama laisvė kritikuoti valdžią ar jos pareigūnus bei jų sprendimus. Taip pat numatytas draudimas persekioti piliečius už tokią kritiką. Todėl valstybei iškyla uždavinys užtikrinti, kad nebūtų neteisėtai varžoma ši konstitucinė piliečių teisė. Žmogaus teisė turėti savo įsitikinimus turi būti pagrįsta realia galimybe laisvai juos formuoti įvairios informacijos pagrindu, įskaitant teisę nevaržomai gauti informaciją. Teisė laisvai reikšti įsitikinimus yra viena ir vadinamųjų komunikacijos laisvių³⁷. Valstybei tam tikrais atvejais tenka pareiga užtikrinti, kad asmenys gautų atitinkamą informaciją, pavyzdžiui, kaltinamajam turi būti leidžiama susipažinti su bylos medžiaga.

Šiuolaikinė žmogaus teisių koncepcija įsitikinimų bei informacijos laisvei skiria ypatingą vietą tarp kitų pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių³⁸. Žmogaus įsitikinimų, informacijos laisvė – tai vienas iš demokratinės tvarkos pagrindų, kitų žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimo prielaida.

³⁶ Jarašiūnas E. Informacijos laisvės apsaugos problemos Konstitucinio Teismo praktikoje // Jurisprudencija. - 2000. - T. 9. - P. 125-137

³⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. balandžio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos radijo ir televizijos statuto 7 bei 9.3 straipsnių, taip pat dėl Radijo ir televizijos programų valstybinių įrenginių nuomos privačioms redakcijoms konkursų organizavimo techninės komisijos nuostatų 3 bei 5 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 1995-04-26, Nr. 34-847

³⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. kovo 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valdininkų įstatymo 20 straipsnio trečiosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 1998-03-13, Nr. 25-650

Antai piliečių teisė laisvai vienytis į bendrijas, politines partijas ar asociacijas, teisė rinktis į taikius susirinkimus, teisė laisvai praktikuoti religiją arba tikėjimą, rinkimų laisvė, teisė kritikuoti valstybės įstaigų ar pareigūnų darbą negalėtų būti įgyvendintos, jeigu nebūtų garantuotos šių teisių ir laisvių ištakose glūdinčios žmogaus teisė turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti, teisė nekliudomai ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas.

Taip pat reikia nepamiršti, kad nuo laisvės turėti įsitikinimus neatsiejama ir teisė laisvai juos reikšti³⁹. Įsitikinimų raiškos laisvė – tai galimybė savo mintis, pažiūras, įsitikinimus netrukdomai reikšti žodžiu, raštu, ženklais, kitokiais informacijos perdavimo būdais ir priemonėmis. Kartu įsitikinimų raiškos laisvė apima laisvę neatskleisti savo įsitikinimų ir nebūti verčiamam juos atskleisti. Konstitucinis Teismas prie teisės laisvai reikšti savo įsitikinimus pasisako, kad įsitikinimų bei jų raiškos laisvė įtvirtina ideologinį, kultūrinį ir politinį pliuralizmą⁴⁰. Jokios pažiūros ar ideologija negali būti paskelbtos esančios privalomos ir primestos individui – laisvai savo pažiūras formuojančiam ir reiškiančiam asmeniui, atviros dekomratinės pilietinės visuomenės nariui. Tai yra prigimtinė žmogaus laisvė. Valstybė turi būti neutrali įsitikinimų atžvilgiu, ji neturi teisės nustatyti kokią nors privalomą pažiūrų sistemą.

Iš formuojamos Konstitucinio Teismo konstitucinės doktrinos matyti, kad informacijos laisvė yra suprantama kaip šiuolaikinės demokratinės ir informacinės visuomenės vienas pagrindinių pamatų. Tik naudodamasis informacijos laisve asmuo gali efektyviai dalyvauti politiniame, kultūriniame ir socialiniame valstybės gyvenime. Nuo informacijos laisvės taip pat yra neatskiriama įsitikinimų turėjimo ir jų reiškimo laisvė.

³⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 1 straipsnio 5 punkto, 10 straipsnio 3 ir 4 dalių, 15 straipsnio 1 dalies, 20 straipsnio, 21 straipsnio 2 punkto, 32 straipsnio 2 dalies, 34 straipsnio 2, 3 ir 4 dalių, 35 straipsnio 2 ir 5 punktų, 37 straipsnio 2 punkto ir 38 straipsnio 2 ir 3 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 2000-06-16, Nr. 49-1424

⁴⁰ Ten pat

3. REKLAMOS KAIP TEISĖS GAUTI IR SKLEISTI INFORMACIJĄ SAMPRATA KONSTITUCINĖJE DOKTRINOJE IR ŠIOS TEISĖS RIBOJIMO PAGRINDAI

3.1 Reklamos kaip socialinio reiškinių samprata

Informacija gali būti skleidžiama ir gaunama įvairiomis formomis. Viena jų - reklama - siekiama padaryti poveikį ekonomiam žmonių elgesiui, pasirinkimui, *inter alia*, paskatinti juos pasirinkti, įsigyti ir naudoti tam tikras prekes arba tam tikras paslaugas.

Tarptautinių žodžių žodynas reklamos (pranc. *reclame*, lot. *reclamo* - rėkiu) sampratą aiškina kaip žinių ar duomenų apie ką nors skleidimą, norint išpopuliarinti, išgarsinti ką nors, padidinti paklausą. Kituose žinyuose randamas paaiškinimas, kad reklama – tai kryptinga informacija apie prekių vartojamąsias savybes ir paslaugų rūšis, norint padidinti jų paklausą ir realizaciją, taip pat literatūros, meno ir kitų kūrinių populiarinimas. Reklamos interesai gali būti ir politiniai, ideologiniai, kultūriniai, ūkiniai. Reklama populiarina gaminius, informuoja apie jų paskirtį ir vartojamąją vertę, naudojimo būdą, priežiūrą, laikymą, spartina gaminių cirkuliaciją ir realizaciją. Tai viena svarbiausių rinkodaros funkcijų, vienas svarbiausių konkurencinės kovos įrankių.

Todėl, nagrinėjant reklamos kaip socialinio reiškinių sampratą, būtina pabrėžti du svarbiausius jos aspektus: pirma, reklama – viena iš informacijos formų; antra, reklama siekiama paveikti vartotojų elgesį (skatinti įsigyti reklamuojamų prekių arba paslaugų), atkreipiant jų dėmesį į prekes (prekybos reklama), renginius (teatro, kino, sporto reklama), paslaugas (buitinės paslaugos, turizmas, pramogų ir poilsio organizavimas), politinius ar valstybės veikėjus ir partijas (politinė reklama).

Visais laikais reklamos tikslas buvo tas pats – supažindinti vartotoją su prekėmis, paslaugomis, idėjomis, tik keitėsi jos perdavimo priemonės. Šiandien svarbiausia reklamos sklaidos tribūna yra žiniasklaida, visoms gyvenimo sritims daranti milžinišką įtaką. Kaip ir reklama, formuojanti nuostatas ir žmonių elgesį visame civilizuotame pasaulyje.

Reklama kaip reiškinys yra žinomas nuo labai senų laikų kaip poreikis tam tikrais ženklais perduoti mintis, žinias, informaciją. Tam tikslui pirmą kartą žmonės naudojo įvairius daiktus, jų kombinacijas ir ženklus. Reklamos ypač prisireikė prasidėjus prekybinei gamybai, kai buvo jau gaminama ne tik sau, bet ir mainams į kitą produktą. Prekės gamintojas originaliais ženklais ar simboliais, dažniausiai namo fasade ar virš durų, pažymėdavo savo verslavietę-namą, o ant

palangių, šiuolaikinių vitrinų prototipo, išdėstydamas gaminamas ir parduodamas prekes. Taigi dirbtuvių iškabos ir langų vitrinos dar amatų plėtros užuomazgoje buvo labai svarbios prekybai.

Reklamos pavyzdžių galima rasti senovės Egipte, kur ant papiruso ritinių buvo pateikiama tam tikra informacija apie prekybą. Komercinės žinutės taip pat buvo rastos Pompėjos griuvėsiuose bei senovės Arabijoje.

Viduramžiais vietoje tekstinės reklamos dažnai buvo naudojami ženklai (pavyzdžiui nupiešiamas batas, kaltuvas, kostiumas, deimantas, pasaga), kad neraštingi žmonės suprastų jiems siunčiamą žinią. 17 amžiuje, didėjant raštingumo lygiui, reklaminiai pranešimai buvo pradėti spausdinti ir laikraščiuose. Dažniausiai buvo reklamuojami vaistai, nes tuo metu Europa kentėjo nuo daugybės epidemijų ir ligų.

Augant ekonomikai didėjo ir reklamos poreikis, tačiau tuo pačiu ėmė skliti ir taip vadinamosios „reklaminės antys“ – klaidinanti reklama. Todėl jau 19 amžiuje imtasi reklamą po truputį reglamentuoti.

1836 metais prancūziškame laikraštyje *Le Presse* buvo išspausdinta pirmoji reklama, už kurią buvo sumokėti pinigai. Tai leido nors ir ne ženkliai, bet vis dėl to sumažinti leidinio kaštus ir parduoti jį pigiau. Netrukus šiuo „išradimu“ susižavėjo ir kiti leidėjai bei pradėjo mokamą reklamą mielai spausdinti savo laikraščiuose.

Pirmoji reklamos agentūra įkurta 1611 metais Londone. Pirmasis reklaminis filmas sukurtas 1904 metais brolių Luiso ir Augusto Liumjerų apie vieną šampanizuoto vyno rūšį. Pirmąsyk reklama radijuje pasirodė 1920 metais, o televizijoje – praeito amžiaus šeštajame dešimtmetyje.

Kadangi reklama – tai keitimasis tam tikra informacija, todėl šis veiksmas sietininas su kiekvieno asmens informacijos laisve. Vadinasi, kalbant apie reklamą kaip apie tam tikrą reiškinį, reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad svarbus ne tik reklamos, kaip tam tikros informacijos skleidimas, bet ir jos gavimas: gaudami reklamą, kaip tam tikrą informaciją, piliečiai ir įgyvendina savo teisę žinoti. Jeigu nebūtų reklamos, reikėtų sugaišti neprotingai daug laiko surasti reikalingų prekių ir paslaugų kasdieniniams poreikiams (buitiniams, ūkiniams, profesiniams, moksliniams ir kt.) tenkinti.

3.2 Reklamos kaip teisės gauti ir skleisti informaciją konstitucinė samprata

Reklamos konstitucinė samprata ir teisė į reklamą kaip ir kai kurios kitos konstitucijos ginamos teisės ir laisvės Konstitucijos tekste *expressis verbis* nėra įtvirtintos. Pagal konstitucinių teisių teisinio įtvirtinimo pobūdį galima išskirti pirmines teises, tiesiogiai, eksplicitiškai įtvirtintas konstituciniame tekste, ir išvestines, implicitiškai įtvirtintas teises, kurios konstitucinėmis pripažįstamos konstitucinės justicijos institucijos aktuose, kai ši oficialiai interpretuoja konstitucijos nuostatas. Konstitucinis Teismas ne kartą ne vieną tokią teisę yra pripažinęs Konstitucijos ginama. Tokį požiūrį į konstitucines teises lemia jų prigimtinio pobūdžio pripažinimas⁴¹. Viename iš savo nutarimų Konstitucinis Teismas yra pasisakęs, kad Konstitucijos dvasia yra tos vertybės ir siekiai, kuriuos Tauta Konstitucijoje įtvirtino pasirinkusi tam tikrą jos nuostatų tekstinę formą, kalbinę išraišką, nustačiusi tam tikras Konstitucijos normas, eksplicitiškai arba implicitiškai įtvirtinusi tam tikrą konstitucinį teisinį reguliavimą. Kaip implicitinės konstitucinės teisės pavyzdys, kurią gina Konstitucija, galėtų būti teisė laisvai vienytis į susivienijimus, kuri yra susijusi su galimybe užimti pareigas tuose susivienijimuose⁴². Minėta galimybė yra išvestinė iš konstitucinės teisės laisvai vienytis į susivienijimus, nes šių pareigų užėmimo susivienijimuose tvarka nustatoma ne valstybės, o tik paties susivienijimo, kuris pagal Konstituciją yra autonomiškas viešosios valdžios atžvilgiu. Pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris dirbtinai arba nepagrįstai suvaržytų susivienijimų steigimo laisvę ir veiklą, nes taip būtų pažeista konstitucinė vertybė – teisė į susivienijimus. Kai kuriais atvejais implicitinės teisės, kurias išveda Konstitucinis Teismas, yra įtvirtintos ir ordinarinėje teisėje. Pavyzdžiui, 1994 m. lapkričio 18 d. nutarime⁴³ Teismas aiškina, kad Konstitucijos 31 straipsnyje yra įtvirtinta ir Baudžiamojo proceso kodekso 53 straipsnyje yra pakartota teisė turėti advokatą “nuo sulaikymo arba pirmosios apklausos momento”, taigi tokią išvestinę teisę, tai yra, teisę gynėjui matytis su ginamuoju nuo jo sulaikymo momento, suponuoja Baudžiamojo proceso kodekso 53 straipsnio bendroji norma, kuri faktiškai pažodžiui atkartoja Konstitucijos 31 straipsnio šeštosios dalies normas. Nors Konstitucinis Teismas tiesiogiai ir

⁴¹ T. Birmontienė. Šiuolaikinės žmogaus teisių konstitucinės doktrinos tendencijos // Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis, Nr. 1(5), 2007, P. 204

⁴² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 2004-07-06, Nr. 105-3894

⁴³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 58 straipsnio antrosios dalies 3 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 1994-11-25, Nr. 91-1789

neįvardija kokios nors teisės kaip išvestinės konstitucinės teisės, tačiau kai kuriais atvejais vertinant Konstitucinio Teismo argumentus, išsakytus 2002 metų spalio 23 dienos nutarime⁴⁴, galima tokią išvadą daryti, kad tokia teise galėtume laikyti žurnalisto kaip specialaus subjekto teisę neatskleisti informacijos šaltinio, tokią žurnalisto teisę gali varžyti tik teismas ir tik tada, kai atskleisti informacijos šaltinį yra būtina dėl Konstitucijos saugomo svarbesnio intereso, kitos konstituciškai ginamos vertybės⁴⁵.

Teisė į reklamą Konstitucijos tekste nėra eksplicitiškai įtvirtinta. Tai yra viena iš teisių, kurias Konstitucinis Teismas išveda nagrinėdamas konstitucinės justicijos bylas. Teisė į reklamą yra išvedama iš teisės gauti ir skleisti informaciją. Pirmoji byla, kurioje Konstitucinis Teismas atskleidė konstitucinę reklamos kaip teisės gauti ir skleisti informaciją sampratą buvo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas⁴⁶. Šis nutarimas svarbus ir tuo, kad jame ne tik buvo pradėta formuoti reklamos konstitucinė samprata, bet ir atvejai, kada šią teisę galima riboti. Seimo narių grupė kreipėsi į Konstitucinį Teismą su prašymu išaiškinti, ar tuo metu galiojusių Alkoholio kontrolės įstatymo ir Tabako kontrolės įstatymo nuostatos, kuriomis apribojama ar draudžiama tabako ir alkoholio gaminių reklama, neprieštarauja Konstitucijos 25, 29 ir 46 straipsniams. Nutarime akcentuojama informacijos laisvės svarba visuomenėje: „tik laisvai keičiantis informacija individui atsiranda galimybė tobulėti kaip asmenybei, plėsti savo pasaulėžiūrą ir dalintis žiniomis“. Konstitucinis Teismas formuluodamas konstitucinę reklamos sampratą pažymi, kad reklama taip pat yra informacija, nes suteikia jos gavėjui tam tikrų žinių apie prekes, paslaugas ar kitus reklamuojamus objektus (subjektus). Tačiau tai yra savitas informacijos porūšis, kuris paprastai vadinamas komercine informacija. Šiame nutarime išskirti du požymiai, būdingi reklamai: 1) specialus jos tikslas - skatinti vartoti reklamuojamą dalyką arba vykdyti kitus reklamuotojo užsakymus, 2) atlygintinumas (už reklamą užsakovas koku nors būdu atsilygina). Reklama dažniausiai būna susijusi su materialine nauda, nes ja siekiama arba tiesiogiai didinti pelną (plečiant vartojimą, paslaugas), arba tai užsitikrinti ateityje (reklamuojant kompanijos ženklą ar veiklą, t.y. padedant jai įsitvirtinti rinkoje). Be to, užsakovas atsilygina ir už reklamos perdavimą (ar transliavimą).

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnio ir 14 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 2002-10-31, Nr. 104-4675

⁴⁵ T. Birmontienė, Žmogaus teisių konstitucinė samprata // Žmogaus teisių apsaugos institucijos. Kolektyvinė monografija, Vilnius, Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009. P. 327

⁴⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 ir 30 straipsnių, Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1, 3 ir 11 straipsnių taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 1997-02-19, Nr. 15-314

Konstitucinis Teismas šiame nutarime taip pat pažymėjo, kad informacijai, taip pat ir reklamai, yra taikomas ir tiesos reikalavimas, taip pat kad neteisinga informacija įstatymais paprastai yra drauziama. Kitaip tariant, reklama yra tokia informacija, dar vadinama komercine, kuria skatinama pirkti ir naudotis reklamuojamomis prekėmis ir paslaugomis bei už tokios informacijos skleidimą yra atsilyginama. Šiuo nutarimu Konstitucinis Teismas konstatavo, kad tuo metu galiojusiuose Alkoholio kontrolės įstatyme ir Tabako kontrolės įstatyme buvo pateikti pernelyg platūs ir nekonkretūs netiesioginės alkoholio ir tabako gaminių reklamos apibrėžimai. Jie apėmė tokius dalykus kaip paslaugas, Lietuvoje realizuojamas prekes, kitas informacines laikmenas, tiesiogiai nesusijusias su alkoholio ar tabako vartojimu. Konstitucinis Teismas pasisakė, kad tokios netiesioginės reklamos formuluotės nepagrįstai išplėstų netiesioginės reklamos sampratą, nes informaciją, kuri yra nesusijusi su alkoholio ar tabako gaminių vartojimu, būtų galima pripažinti reklama ir tokią informaciją drausti, o tai reikštų nepagrįstą, todėl ir neteisėtą informacijos ribojimą. Dabar galiojančiuose Alkoholio kontrolės įstatyme⁴⁷ ir Tabako kontrolės įstatyme⁴⁸ šių nuostatų nebėra.

2004 m. sausio 26 d. nutarime⁴⁹ Konstitucinis Teismas iš esmės atkartojė suformuotą reklamos konstitucinę sampratą pabrėždamas pačios reklamos svarbumą, kad ji yra neatsiejama nuo verslo, rinkodaros, nes iš tiesų jiems tarnauja, ir papildė, kad reklama yra svarbi konkurencijos priemonė. Iš to, ką suformulavo Konstitucinis Teismas šiame nutarime, galima daryti išvadą, kad reklama kaip tam tikra komercinė informacija yra priemonė, kuria prisidedama prie sąžiningos konkurencijos laisvės, kuri yra įtvirtinta Konstitucijos 46 straipsnio 4 dalyje. Nutarime taip pat pažymima, kad minėti reklamos elementai atitinka bendrinėje kalboje vartojamą reklamos apibrėžimą – reklamos kaip socialinio reiškinių sampratą. Šioje konstitucinės justicijos byloje Vilniaus apygardos administracinis teismas kreipėsi į Konstitucinį teismą prašydamas išaiškinti, ar Alkoholio kontrolės įstatymo nuostatos, reglamentuojančios alkoholio reklamos sampratą ir jos ribojimą, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsniui. Pareiškėjas kreipėsi ir dėl kitų Alkoholio kontrolės įstatymo nuostatų atitikimo Konstitucijai, tačiau tos nuostatos nesusijusios su alkoholio reklamos reglamentavimu. Konstitucinis Teismas išaiškino, kad tuo metu

⁴⁷ Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas // Valstybės žinios, 1995, Nr. 44-1073

⁴⁸ Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 11-281

⁴⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 straipsnio 4 dalies, 2 straipsnio 1 dalies, 3 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 4 straipsnio 2 dalies, 13 straipsnio, 30 straipsnio 1 dalies bei 44 straipsnio 4 dalies ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 22 d. nutarimu Nr. 67 Dėl alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių patvirtinimo patvirtintų alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių 7 bei 9 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai

Alkoholio kontrolės įstatyme nustatyta alkoholio reklamos samprata buvo pateikiama nedviprasmiškai, suformuluota aiškiai, joje nėra prieštaravimų, iš esmės alkoholio reklamos apibrėžimas nesiskyrė nuo reklamos bendrinio apibrėžimo, todėl ši įstatymo nuostata neprieštaravo Konstitucijai. Dėl kitos įstatymo nuostatos, kuri apribojo alkoholio reklamą, Teismas taip pat pasisakė, kad ši nuostata neprieštaravo Konstitucijai, nes alkoholio gaminiai priskiriami prie tų medžiagų, kurias vartojant yra daroma žala sveikatai, todėl alkoholio reklamos draudimais siekiama apsaugoti kitą konstitucinę vertybę – sveikatą ir tai buvo daroma įstatymu.

Kitas labai svarbus Konstitucinio Teismo nutarimas formuojant reklamos kaip teisės gauti ir skleisti informaciją konstitucinę sampratą yra 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimas dėl Farmacinės veiklos įstatymo 1, 4, 5, 10, 11, 15, 17, 19, 20 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 10¹, 17¹ straipsniais įstatymo 8 straipsnio nuostatų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 ir 46 straipsniams⁵⁰. Seimo narių grupė (pareiškėjas) prašė ištirti, ar Farmacinės veiklos įstatymo 17 straipsnio 4 dalis, kuri draudė skleisti neklaidinančią, nereklaminio pobūdžio ir reklamai nepriskirtiną informaciją apie receptinius vaistus per radiją ar televiziją, neprieštaruoja Konstitucijai. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas dar kartą atskleidė informacijos laisvės turinį bei jos svarbą pažymėdamas, kad žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimas dideliu mastu priklauso nuo galimybių gauti iš įvairių šaltinių informaciją ir ja naudotis. Nutarime yra pakartotinai pabrėžiamas vienas iš reklamos požymių – tiesioginis ar netiesioginis skatinimas naudotis tam tikromis prekėmis ir paslaugomis, tačiau taip pat pabrėžiama, kad nesvarbu, ar už tokios reklamos skleidimą yra atsilyginama. Todėl remiantis šiuo nutarimu galima daryti išvadą, kad atlygintinumas nėra būtinas reklamos kaip konstitucinės teisės gauti ir skleisti informaciją elementas – tai būdingas požymis reklamai, nes paprastai už reklamą yra atsilyginama. Vienintelis būtinas elementas yra informacija (komercinė informacija), kurios pateikimas tiesiogiai ar netiesiogiai skatina įsigyti prekes ar naudotis paslaugomis. Tame pačiame nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad paskatinti įsigyti prekes ar naudotis paslaugomis gali ir tokia informacija, kurią paprastai skleidžiant nėra siekiama daryti poveikio vartotojo pasirinkimui. Tai statistiniai duomenys, techninės ar kitokios panašaus pobūdžio žinios, kurios netiesiogiai gali daryti poveikį vartotojams. Kadangi tokia informacija gali daryti poveikį, ji gali būti laikoma reklama. Konstitucinis Teismas šiame nutarime išaiškino, kad įstatymų leidėjui kyla pareiga nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų, kad

⁵⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos farmacinės veiklos įstatymo 17 straipsnio (2002 m. birželio 4 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 2005-10-01, Nr. 117-4239

informacija, kuri gali pakenkti žmonių sveikatai, būtų uždrausta, tačiau pažymėjo, kad ne visa informacija apie receptinius vaistus gali būti laikoma reklama, todėl bet kokios informacijos apie receptinius vaistus pateikimo uždraudimas per radiją ir televiziją yra neproporcingas siekiamam tikslui – apsaugoti žmonių sveikatą. Šiame nutarime taip pat buvo paminėta ir paslėptos reklamos sąvoka, kuri suprantama kaip netiesioginis skatinimas naudoti tam tikras prekes arba naudotis tam tikromis paslaugomis, kai tai daroma tokiu būdu, kad reklamos gavėjai nesuprastų, kad jiems skleidžiama būtent reklaminio pobūdžio informacija.

Nors Konstitucinis Teismas implicitinės reklamos teisės sampratą formuoja nuo 1997 metų, tačiau konstitucinės justicijos aktas, kuriame, mūsų nuomone, pilnai suformuluota konstitucinė reklamos samprata, yra Konstitucinio Teismo 2006 metų gruodžio 21 dienos nutarimas⁵¹. Šiame nutarime Seimo narių grupė prašė ištirti, ar Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo nuostatos, nustatančios, kad Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija (toliau - LRT) yra finansuojama iš reklamos ir komercinės veiklos, neprieštaruoja Konstitucijos 46 straipsnio 2, 3 ir 4 dalims (kreiptasi ir dėl kitų Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo nuostatų, tačiau jos nesusijusios su reklamos reglamentavimu LRT). Konstitucinis Teismas išaiškino, kad visos Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo nuostatos, dėl kurių buvo kreiptasi, neprieštaravo Konstitucijai. Šiame nutarime buvo apibendrinti kiti nutarimai, kuriuose buvo formuojama reklamos kaip teisės gauti ir skleisti informaciją konstitucinė samprata: „...Konstitucijoje įtvirtinta informacijos laisvė apima ir reklamos laisvę, *inter alia* laisvę reklamuoti prekes ir paslaugas, kad kiekviena reklama yra informacija – savita informacijos rūšis, kad reklama yra svarbi konkurencijos priemonė. Prekių bei paslaugų reklama – nesvarbu, ar ši veikla yra atlygintina, ar ne – visuomet yra tiesiogiai arba netiesiogiai siekiama skatinti naudoti tam tikras prekes ar naudotis tam tikromis paslaugomis; naudoti tam tikras prekes ar naudotis tam tikromis paslaugomis gali paskatinti ir tokia informacija, kurią skleidžiant nėra siekiama paskatinti tai daryti (pavyzdžiui, statistiniai duomenys, techninės ir kitos žinios, kuriomis kas nors garsinama, atkreipiamas dėmesys į ką nors ir t. t.); tokios informacijos skleidimas tam tikromis aplinkybėmis šios informacijos gavėjams gali daryti tokį pat poveikį, kaip ir reklama, taigi šiuo atžvilgiu prilygti reklamai; skleidžiama informacija nebūtinai yra

⁵¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo 5 straipsnio (2000 m. birželio 29 d. redakcija) 5 dalies, 6 straipsnio 1, 3, 4 dalių, 10 straipsnio 1 dalies, 15 straipsnio 1, 2 dalių, Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 31 straipsnio (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 2006-12-28, Nr. 141-5430

tik reklaminio arba tik nereklaminio turinio: ji gali apimti ir reklaminio turinio elementus, ir tokią informaciją, kurios skleidimas nėra reklama⁵².

Nagrinėjant Konstitucinio Teismo 2005 metų rugsėjo 29 dienos nutarimą, galima daryti išvadą, kad reklamos teisė yra neatsiejama nuo ūkinės veiklos laisvės, kuri yra įtvirtinta Konstitucijos 46 straipsnyje. Konstitucinis Teismas interpretuoja Konstitucijos 46 straipsnio nuostatas kaip įtvirtinančius principus, nustatančius šalies ūkio konstitucinius pagrindus. Šie principai yra susiję, tarpusavyje suderinti, išlaikantys pusiausvyrą ir vienas kitą papildantys, jie turi būti aiškinami nepaneigiant kitų konstitucinių principų⁵³. Konstitucinėje doktrinoje ūkinės veiklos laisvė ir iniciatyva aiškinama kaip teisinių galimybių visuma, sudaranti prielaidas asmeniui savarankiškai priimti jo ūkinei veiklai reikalingus sprendimus. Ūkinės veiklos laisvė yra suprantama kaip sutarčių laisvė, sąžiningos konkurencijos laisvė, ūkinės veiklos subjektų lygiateisiškumas⁵⁴. Konstitucijos 46 straipsnyje taip pat sakoma, kad valstybė gina vartotojo interesus. Vartotojų teisių apsauga yra priskirtina moderniųjų teisių grupei ir sietina su tokiomis asmens teisėmis, kaip teisė į sveikatą ir saugumą, teisė gauti informaciją (reklamos forma taip pat), teisė į mokslą, teisė gauti atlyginimą už patirtą žalą⁵⁵. 2005 metų gegužės 13 dienos nutarime Konstitucinis Teismas taip pat konstatavo, kad asmens ūkinės veiklos laisvė gali būti ribojama, kai yra būtina ginti konstitucines vertybes, tarp jų ir vartotojų interesus. Kaip buvo aiškinama anksčiau, gaudami informaciją reklamos pavidalu, piliečiai įgyvendina ir savo teisę į informaciją. Reklama yra informacija apie tam tikro ūkio subjekto veiklą, produkciją ir pan., o pats reklamos skleidimas yra ūkinė veikla. Kadangi Konstitucinis Teismas 1997 metų vasario 13 dienos nutarime pasisakė, kad reklamai, kaip ir informacijai apskritai, yra taikomas tiesos reikalavimas, galima tvirtinti, kad vartotojai turi gauti tokią reklamą, kurioje yra pateikiama neklaidinanti informacija, nes kitokiu atveju tai būtų traktuojama kaip vartotojų teisių pažeidimas.

⁵² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo 5 straipsnio (2000 m. birželio 29 d. redakcija) 5 dalies, 6 straipsnio 1, 3, 4 dalių, 10 straipsnio 1 dalies, 15 straipsnio 1, 2 dalių, Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 31 straipsnio (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 2006-12-28, Nr. 141-5430

⁵³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymo 7 straipsnio 2 dalies, 8 straipsnio 1, 9 ir 10 dalių, 13 straipsnio 2 dalies, 18 straipsnio 7 dalies ir 22 straipsnio 3, 6 ir 7 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 2005-05-19 Nr. 63-2235

⁵⁴ T. Birmontienė. Ūkinės veiklos laisvės konstituciniai pagrindai // Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis, Nr. 2(18), 2010, P. 270

⁵⁵ Ten pat, P. 267

Išnagrinėjus Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, kurioje formuojama reklamos kaip teisės gauti ir skleisti informaciją konstitucinė samprata, darytinos kelios išvados. Pirma, reklamos teisė yra išvestinė teisė iš Konstitucijoje *expressis verbis* įtvirtintos teisės gauti ir skleisti informaciją Konstituciniam Teismui nagrinėjant konstitucinės justicijos bylas. Antra, reklamos kaip teisės gauti ir skleisti informaciją turinį sudaro tam informacija, paprastai vadinama komercine, kuria tiesiogiai ar netiesiogiai yra siekiama daryti įtaką vartotojo apsisprendimui, tai yra, vartotojas yra skatinamas elgtis vienaip ar kitaip rinkdamasis prekes ir paslaugas. Reklama yra tokia informacija, už kurią paprastai yra atsilyginama, tačiau tai nėra būtinas požymis – svarbu yra pačios skleidžiamos informacijos skatinamasis tikslas. Reklama yra neatsiejama nuo verslo subjektų rinkodaros, ūkinės veiklos ir tai yra viena iš konkurencijos priemonių. Informacija, kuria paprastai nėra siekiama daryti įtakos vartotojų apsisprendimui, tačiau ji gali skatinti naudoti tam tikras prekes ar naudotis tam tikromis paslaugomis, gali būti laikoma reklama. Trečia, reklama yra neatsiejama nuo informacijos laisvės, nes reklamos skleidėjas įgyvendina teisę skleisti tam tikrą informaciją, o piliečiai gaudami tam tikrą informaciją reklamos forma įgyvendina savo teisę žinoti. Ketvirta, reklamos teisė yra neatsiejama nuo ūkinės veiklos laisvės, nes reklamos skleidimas yra ūkinė veikla, ir nuo vartotojų teisių apsaugos, nes vartotojai, gaudami specifinę informaciją reklamos pavidalu, įgyvendina savo teisę į informaciją.

3.2 Konstituciniai žmogaus teisių ribojimo pagrindai ir reklamos kaip konstitucinės teisės gauti ir skleisti informaciją ribojimas

3.2.1 Žmogaus teisių ribojimo pagrindai konstitucinėje jurisprudencijoje

Vienas iš svarbiausių žmogaus teisių bruožų – jų ribojimo galimybės pripažinimas. Pagal tai teisės galėtume suskirstyti į absoliučiai neribojamas (draudimas kankinti žmogų ir taikyti žiaurias bausmes, vergijos draudimas, įsitikinimų turėjimas) ir teises, kuriuos tam tikromis sąlygomis gali būti ribojamos (nuosavybė, teisė gauti ir skleisti informaciją ir pan.). Konstitucinėje žmogaus teisių doktrinoje kai kurioms teisėms gali būti suteiktas absoliučios teisės statusas. Teisių priskyrimas prie

absoliučių neribojamų yra santykinis, nacionalinės teisės sistemoje tokiomis gali būti pripažįstamos teisės, kurios tarptautinėje žmogaus teisių doktrinoje tokiomis nelaikomos⁵⁶.

Kai kurių nevaržomų žmogaus teisių sąrašas yra tiesiogiai pateikiamas Konstitucijoje. Pavyzdžiui, 26 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė yra nevaržoma. Konstitucinis Teismas ir įsitikinimų turėjimo laisvę traktuoja kaip absoliučią, neribojamą laisvę ir atskiria ją nuo įsitikinimų skleidimo laisvės⁵⁷. Konstitucijos 21 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas draudimas žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes taip pat priskirtinas prie absoliučių teisių. Analizuojant Konstitucijos 31 straipsnyje įtvirtintus kai kuriuos teisingo teisinio proceso principus (nekalto prezumpcija, *non bis in idem*, kaltinamojo teisė turėti advokatą, teisė neliudyti prieš save) taip pat galima priskirti absoliučių teisių sričiai⁵⁸. Konstitucinis Teismas, interpretuodamas Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalies nuostatas 2004 m. rugpjūčio 17 d. nutarime taip pat pasisakė, kad asmuo, kurio teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą ir kad tokia teisė yra absoliuti⁵⁹.

Kai kurie atvejai ir sąlygos riboti konstitucines žmogaus teises, kurios nėra priskiriamos prie absoliučių teisių, yra nustatytos tiesiogiai Konstitucijoje. Pavyzdžiui, pagal Konstitucijos 25 straipsnio 4 dalį laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nesuderinama su nusikalstamais veiksmais, tautinės, rasinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu bei dezinformacija, o pagal šio straipsnio 3 dalį laisvė reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu, jei tai būtina orumui, privačiam gyvenimui, dorovei ar konstitucinei santvarkai ginti. Kai kurios Konstitucijos 145 straipsnyje

⁵⁶ T. Birmontienė. Šiuolaikinės žmogaus teisių konstitucinės doktrinos tendencijos // Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis, Nr. 1(5), 2007, P. 214

⁵⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 1 straipsnio 5 punkto, 10 straipsnio 3 ir 4 dalių, 15 straipsnio 1 dalies, 20 straipsnio, 21 straipsnio 2 punkto, 32 straipsnio 2 dalies, 34 straipsnio 2, 3 ir 4 dalių, 35 straipsnio 2 ir 5 punktų, 37 straipsnio 2 punkto ir 38 straipsnio 2 ir 3 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 2000-06-16, Nr. 49-1424

⁵⁸ T. Birmontienė. Šiuolaikinės žmogaus teisių konstitucinės doktrinos tendencijos // Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis, Nr. 1(5), 2007, P. 214

⁵⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. rugpjūčio 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. gruodžio 10 d. nutarimu Nr. 1423 „Dėl prašymų leisti įsigyti nuosavybėn ne žemės ūkio paskirties žemės sklypus Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyti žemės sklypų įsigijimo nuosavybėn subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo nustatytiems nacionaliniams ir užsienio subjektams pateikimo, nagrinėjimo ir leidimų išdavimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtintos prašymų leisti įsigyti nuosavybėn ne žemės ūkio paskirties žemės sklypus Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybėn subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo numatytiems nacionaliniams ir užsienio subjektams pateikimo, nagrinėjimo ir leidimų išdavimo tvarkos (1998 m. gruodžio 10 d. redakcija) 18 punkto trečiosios pastraipos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo (2002 m. sausio 24 d. redakcija) 4 straipsniui ir Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo (2001 m. rugsėjo 19 d. redakcija) 5 straipsniui“, Valstybės žinios, 2004-10-01, Nr. 146-5311

nurodytos teisės ir laisvės, *inter alia* įtvirtintos 25 straipsnyje, gali būti laikinai ribojamos įvedus karo ar nepaprastąją padėtį. Anksčiau minėtos formuluotės „nusikalstami veiksmai“ pagal formuojamą Konstitucinio Teismo konstitucinę doktriną negalima aiškinti vien lingvistiškai, tai yra, kaip reiškiančios esą konstitucinė laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją yra nesuderinama tik su tokiais veiksmais, už kuriuos įstatymuose yra nustatyta baudžiamoji atsakomybė. Informacijos laisvė yra nesuderinama su tokių minčių skleidimu, už kurias numatyta ne tik baudžiamoji, bet ir kitokia teisinė atsakomybė⁶⁰.

Teisių ribojimas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje gali būti suprantamas ir kaip tam tikrų visuomenės interesų derinimas, pusiausvyros tarp jų išlaikymas. Konstitucinis Teismas 1997 metų vasario 13 dienos nutarime⁶¹, kuriame pradėta formuoti konstitucinė reklamos samprata, yra konstatavęs, kad tarp asmens teisių ir laisvių iš vienos pusės ir visuomenės interesų - iš kitos neretai kyla konfliktų, o kartais atsiranda ir prieštaravimų. Demokratinėje visuomenėje tokie prieštaravimai sprendžiami derinant skirtingus interesus ir siekiant nepažeisti jų pusiausvyros. Vienas iš interesų derinimo būdų yra asmens teisių ir laisvių ribojimas.

Kokius konkrečius reikalavimus, net ir tais atvejais, kai tokių ribojimų sąlygos *expressis verbis* minimos Konstitucijoje, turi atitikti konstitucinių teisių ribojimai, Konstitucinis Teismas formuluoja sprenddamas konkrečią bylą, plėtodamas konstitucinių teisių ribojimo doktriną⁶². Vienas iš pavyzdžių yra Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas⁶³, kuriame pabrėžiama, kad Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje išvardytų saugomų konstitucinių vertybių sąrašas negali būti aiškinamas kaip išsamus, baigtinis, taigi kaip ribojantis laisvę gauti ir skleisti informaciją tada, kai reikia apsaugoti kitas, Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje *expressis verbis* nepaminėtas konstitucines vertybes. Nutarime taip pat konstatuojama, kad siekiant apsaugoti žmonių sveikatą –

⁶⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 23 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnio ir 14 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai

⁶¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 ir 30 straipsnių, Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1, 3 ir 11 straipsnių taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 1997-02-19, Nr. 15-314

⁶² Toma Birmontienė. Šiuolaikinės žmogaus teisių konstitucinės doktrinos tendencijos // Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis, Nr. 1(5), 2007, P. 219

⁶³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 5 d. nutarimu Nr. 290 „Dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtintos Viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos 12, 14 ir 16 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 53 straipsnio 1 daliai (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija)“, Valstybės žinios, 2005-09-22, Nr. 113-4131

konstitucinę vertybę, gali būti įstatymu tam tikru mastu ribojama ir informacijos laisvė, apimanti ir reklamos laisvę.

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose yra pasisakęs, kokiais atvejais pagal Konstituciją galima riboti žmogaus teises ir laisves. Vienas iš tokių yra 2004 m. sausio 26 d. nutarimas⁶⁴. Jame konstatuojama, kad žmogaus teises ir laisves galima riboti, jeigu yra laikomasi šių sąlygų: 1) tai daroma įstatymu; 2) ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus; 3) ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė; 4) yra laikomasi konstitucinio proporcingumo principo.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje formuluotė „apribojimai nustatomi tik įstatymu“ reiškia, kad apribojimai nustatomi tik tokiu įstatymu, kuris viešai paskelbiamas, o jo normos suformuluojamos pakankamai aiškiai. Įstatymais apibrėžiant teisių įgyvendinimo ribas, būtina atsižvelgti į atitinkamos teisės paskirtį bei prasmę ir Konstitucijoje nustatytas jos ribojimo galimybes bei sąlygas. Ieškant atsakymo į klausimą, ar konkretus ribojimas yra reikalingas demokratinėje visuomenėje, pirmiausia reikia išsiaiškinti ribojimo tikslus bei paskirtį, o antra, nustatyti, ar ribojimo priemonės yra proporcingos siekiamam teisėtam tikslui. Nors informacijos laisvės ribojimai nustatomi tik įstatymu, tačiau Konstitucija neužkerta kelio kai kurių su informacijos gavimu ir skleidimu susijusių santykių reguliuoti ir poįstatyminiais teisės aktais, tačiau jais negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris nebūtų grindžiamas Konstitucija ir įstatymais arba kuris konkuruotų su įstatymų nustatytoju⁶⁵. Apriboti teises ir laisves bei bausti galima tik pagal galiojančius teisės aktus. Pagal Konstitucijos 7 straipsnį galioja tik tie įstatymai, kurie yra paskelbti ir neprieštarauja Konstitucijai. Konstitucinėje doktrinoje taip pat pabrėžiama, kad negalima iš asmens reikalauti laikytis taisyklių, kurių jo veiklos metu nebuvo ir todėl jis negalėjo žinoti būsimų reikalavimų. Teisės subjektas turi būti tikras, kad jo veiksmai, padaryti vadovaujantis

⁶⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 straipsnio 4 dalies, 2 straipsnio 1 dalies, 3 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 4 straipsnio 2 dalies, 13 straipsnio, 30 straipsnio 1 dalies bei 44 straipsnio 4 dalies ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 22 d. nutarimu Nr. 67 Dėl alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių patvirtinimo patvirtintų alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių 7 bei 9 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai

⁶⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 5 d. nutarimu Nr. 290 „Dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtintos Viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos 12, 14 ir 16 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 53 straipsnio 1 daliai (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija)“, Valstybės žinios, 2005-09-22, Nr. 113-4131

teisės aktais, galiojusiais jų padarymo metu, bus laikomi teisėtais. Priešingu atveju pats įstatymas netektų autoriteto ir tai kliudytų nustatyti stabilią teisinę tvarką⁶⁶. Konstitucinio Teismo aktuose ne kartą buvo pažymėta, kad teisės aktai negalioja atgal, tačiau taip pat įtvirtinta, kad teisės aktai gali galioti atgal, jeigu jais yra naikinamas veikos baudžiamumas ar administracinė atsakomybė arba švelninama sankcija už neteisėtus veiksmus.

Kitas svarbus reikalavimas, kurio būtina laikytis ribojant žmogaus teises, yra tai, kad ribojimai turi būti būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus. Ne viename Konstitucinio Teismo nutarimų buvo nagrinėta, kada galima riboti tam tikros informacijos (tuo pačiu ir reklamą) apie alkoholio ir tabako gaminius bei vaistinius preparatus pateikimą visuomenei. Pavyzdžiui, jau minėtame 1997 metų vasario 13 dienos nutarime konstatuota, kad kad alkoholio ir tabako gaminiai priklauso toms medžiagų grupėms, kurios vartojamos neabejotinai kenkia žmonių sveikatai, dėl to įstatymų leidėjas remdamasis Konstitucijos 25 straipsniu gali riboti informaciją apie alkoholinius gėrimus ir tabako gaminius – nustatyti įstatymais tam tikros komercinės informacijos (taip pat ir reklamos) ribojimus. Šiuo atveju matoma, kad Konstitucinis Teismas pasisako, kad atsiradus priešpriešai tarp dviejų konstitucinių vertybių, tai yra, teisės skleisti informaciją ir visuomenės sveikatos, pirmoji gali būti ribojama, tačiau, žinoma, laikantis atitinkamų reikalavimų, nustatytų tiek pačioje Konstitucijoje, tiek Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje.

Ribojant teises ir laisves būtina laikytis konstitucinio proporcingumo principo. Konstitucijoje proporcingumo principas šiuo pavadinimu neminimas – tai konstitucinėje doktrinoje suformuluotas išvestinis principas. Konstitucinis Teismas pirmą kartą proporcingumo principo sampratą atskleidė 1996 metų balandžio 18 dienos nutarime⁶⁷ darydamas nuorodą į Europos žmogaus teisių teismo jurisprudenciją. Vėliau 2000 metų gruodžio 6 dienos nutarime⁶⁸ konstatuota, kad teisingumo ir teisinės valstybės principai suponuoja ir tai, kad už teisės pažeidimus valstybės nustatomos poveikio

⁶⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. lapkričio 23 d. nutarimo Nr. 872 "Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. spalio 16 d. nutarimo Nr. 773 dalinio pakeitimo" atitikimo Įmonių įstatymo 14 straipsnio antrajai daliai ir įstatymui "Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos"

⁶⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatymo 17 straipsnio pirmosios dalies 7 punkto, 39 straipsnio, 40 straipsnio pirmosios bei antrosios dalių, 45 straipsnio ir 46 straipsnio antrosios bei trečiosios dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 1996-04-24, Nr. 36-915

⁶⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 251 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 ir 2 straipsnių, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 27 straipsnio 5 dalies, 50 straipsnio 3 ir 9 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai

priemonės turi būti proporcingos (adekvačios) teisės pažeidimui, turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus, neturi varžyti asmens akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti, teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniai principai reiškia ir tai, kad tarp siekiamo tikslo ir priemonių šiam tikslui pasiekti, tarp teisės pažeidimų ir už šiuos pažeidimus nustatytų nuobaudų turi būti teisinga pusiausvyra (proporcija). Šie principai neleidžia nustatyti už teisės pažeidimus tokių nuobaudų, kurios būtų akivaizdžiai neproporcingos teisės pažeidimui bei siekiamam tikslui.

3.2.2 Informacijos laisvės ir reklamos kaip teisės gauti ir skleisti informaciją konstituciniai ribojimo pagrindai

Teisės gauti ir skleisti informaciją kaip *expressis verbis* Konstitucijoje įtvirtintos teisės ribojimo pagrindai nustatyti Konstitucijos 25 straipsnio 4 dalyje. Analizuojant Konstitucinio Teismo jurisprudenciją dėl informacijos laisvės ribojimo pastebima, kad ši laisvė gali būti ribojama ir tada, jeigu siekiama apsaugoti tam tikrą informaciją, kurios atskleidimas galėtų padaryti žalos valstybei, kaip bendram visos visuomenės gėriui, visos visuomenės politinei organizacijai. Tokia informacija paprastai vadinama valstybės paslaptimi. Valstybės paslapties samprata atskleidžiama Konstitucinio Teismo 2007 metų gegužės 15 dienos nutarime⁶⁹: „tai tokia neskelbtina, neskleistina informacija, kurios atskleidimas galėtų padaryti žalos valstybei, kaip bendram visos visuomenės gėriui, visos visuomenės politinei organizacijai, kurios paskirtis – užtikrinti teises ir laisves, garantuoti viešąjį interesą“. 1996 metų gruodžio 19 dienos nutarime⁷⁰ pažymima, kokia informacija skelbtina valstybės paslaptimi - tai ypač svarbios karinės, ekonominės, politinės ar kitokios žinios, kurių atskleidimas ar praradimas gali pakenkti nacionaliniams interesams. Kompleksiškai analizuojant Konstitucinio Teismo 2005 metų rugsėjo 29 dienos⁷¹ ir 2005 metų rugsėjo 19 dienos⁷² nutarimus

⁶⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 57 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo 10 straipsnio 4 dalies, 11 straipsnio 1 ir 2 dalių (1999 m. lapkričio 25 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 2007-05-17, Nr. 54-2097

⁷⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės paslapčių ir jų apsaugos įstatymo 5 ir 10 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. kovo 6 d. nutarimų Nr. 309 ir Nr. 310 atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso normoms“, Valstybės žinios, 1996-12-31, Nr. 126-2962

⁷¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos farmacinės veiklos įstatymo 17 straipsnio (2002 m. birželio 4 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 2005-10-01, Nr. 117-4239

pastebima tai, kad Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalies pagrindu įstatymų leidėjui atsiranda du imperatyvai: 1) įstatymu apibrėžti informacijos, kurią skleisti yra draudžiama arba kurios skleidimas yra ribojamas, turinį, taip pat būdus, kuriais tam tikros informacijos neleidžiama skleisti, bei kitas atitinkamos informacijos skleidimo sąlygas, jeigu tai bent kaip riboja informacijos laisvę; 2) įstatymų leidėjas taip pat turi nustatyti atsakomybę už minėtų draudimų ir ribojimų nepaisymą, įskaitant atsakomybę už informacijos, kurią skleisti draudžiama, skleidimą, taip pat subjektus, turinčius įgaliojimus prižiūrėti, kaip laikomasi įstatymų nustatytų draudimų ir ribojimų skleisti tam tikrą informaciją, taip pat subjektus, taikančius atsakomybę už įstatymų nustatytų draudimų ir ribojimų skleisti tam tikrą informaciją. Remiantis jau minėtu 1996 metų gruodžio 19 nutarimu įtvirtinta, kad įstatymu nustatant atitinkamus apribojimus skleisti tam tikrą informaciją nebus pažeidžiama atitinkamos žmogaus teisės esmė.

Teisę į reklamą kaip implicitinę konstitucinę teisę, kurią Konstitucinis Teismas išveda iš teisės gauti ir skleisti informaciją, galima riboti tokiais pačiais pagrindais kaip ir informacijos laisvę. Reklama, kaip jau yra minėta anksčiau, yra tam tikra informacija, kurios skleidimu siekiama paskatinti vartotojus naudoti reklamuojamas prekes arba naudotis reklamuojamomis paslaugomis. Konstitucinio Teismo formuojamoje konstitucinėje doktrinoje reklamos ribojimas, kaip ir informacijos laisvės ribojimas, turi atitikti šias pagrindines sąlygas: 1) reklamos ribojimas gali būti nustatomas tik įstatymu; 2) juo turi būti siekiama apsaugoti konstitucines vertybes; 3) toks ribojimas turi būti būtinas demokratinėje visuomenėje; 4) pasirinktos ribojimo priemonės turi būti proporcingos siekiamam tikslui.

Konstitucinio Teismo praktikoje pasitaikė ne viena byla, kurioje buvo nagrinėjama įstatymų nuostatų, kurios reglamentuoja reklamos skleidimą, konstitucingumo klausimai. Pavyzdžiui, 1997 metų vasario 13 dienos nutarime⁷² buvo nagrinėjama, ar tuo metu galiojusių Alkoholio kontrolės įstatymo ir Tabako kontrolės įstatymo nuostatos, kurios suteikė Vyriausybei įgaliojimus spręsti, kokia informacija pripažintina alkoholio reklama, neprieštaravo Konstitucijai. Konstitucinis Teismas

⁷² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 5 d. nutarimu Nr. 290 „Dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtintos Viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos 12, 14 ir 16 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 53 straipsnio 1 daliai (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija)“, Valstybės žinios, 2005-09-22, Nr. 113-4131

⁷³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 ir 30 straipsnių, Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1, 3 ir 11 straipsnių taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 1997-02-19, Nr. 15-314

išaiškino, kad tai yra ne kas kitą kaip įgaliojimų delegavimas Vyriausybei nustatyti draudimus reklamai, kai tuo tarpu Konstitucijos 25 straipsnis aiškiai įtvirtina, kad laisvė reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu. Todėl šios minėtų įstatymų nuostatos buvo pripažintos kaip prieštaraujančios Konstitucijai. Kitame 2004 metų sausio 26 dienos nutarime Konstitucinis Teismas sprendė, ar Alkoholio kontrolės įstatymo (1997 m. liepos 2 d. redakcija) 30 straipsnio 1 dalis neprieštaravo Konstitucijai. Minėto įstatymo 30 straipsnio 1 dalyje buvo nustatyta, kad draudžiama alkoholio reklama, kuri skirta asmenims iki 18 metų, alkoholio vartojimas reklamoje siejamas su fizinės ar psichinės būklės pagerėjimu ir pan. Teismas išaiškino, kad: 1) minėti apribojimai nustatyti įstatymu; 2) minėtais apribojimais siekiama apginti kitą konstitucinę vertybę – sveikatą; 3) nustatyti ribojimai yra adekvatūs siekiamam tikslui – atitinka proporcingumo principą; 4) ribojimai yra dalinio pobūdžio, todėl nevertintini kaip teisės į informaciją paneigimas ir todėl neprieštarauja Konstitucijai, atitinka konstitucinius žmogaus teisių ribojimo principus.

Teisė skleisti reklamą siejama ir su asmens ūkinės veiklos laisve, kuri yra garantuojama remiantis Konstitucijos 46 straipsniu. Konstitucinis Teismas 2005 metų rugsėjo 29 dienos nutarime⁷⁴ nagrinėdamas vaistinių preparatų reklamos ribojimus yra pažymėjęs, kad valstybė pagal Konstituciją ūkinę veiklą turi reguliuoti taip, jog būtų užtikrintas ir valstybės funkcijos rūpintis žmonių sveikata įgyvendinimas. Todėl valstybė, įstatymais reguliuodama ūkinę veiklą ir paisydama Konstitucijos, gali nustatyti specifinius ūkinės veiklos, *inter alia* susijusios su žmonių sveikatos apsauga, įskaitant ir vaistų reklamos, taip pat kitos informacijos apie vaistus, kurios skleidimas gali sudaryti prielaidas pakenkti žmonių sveikatai, ribojimus. Šiame nutarime taip pat pabrėžiama, kad reklamą riboti selektyviai, tai yra, riboti jos skleidimą ir gavimą vienais šaltiniais, o kitais šaltiniais neriboti, galima tik tada, kai toks diferencijuotas ribojimas yra objektyviai pateisinamas.

Taigi, išanalizavus konstitucinius informacijos laisvės ir reklamos kaip teisės gauti ir skleisti informaciją ribojimo pagrindus, įtvirtintus pačioje Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, galima daryti išvadą, kad reklamos implicitinę teisę galima riboti tokiais pagrindais kaip ir informacijos laisvę laikantis atitinkamų reikalavimų: 1) reklamos ribojimas gali būti nustatomas tik įstatymu; 2) ribojimu turi būti siekiama apsaugoti konstitucines vertybes; 3) toks ribojimas turi būti būtinas demokratinėje visuomenėje; 4) pasirinktos ribojimo priemonės turi būti

⁷⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos farmacinės veiklos įstatymo 17 straipsnio (2002 m. birželio 4 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 2005-10-01, Nr. 117-4239

proporcingos siekiamam tikslui. Pagrindiniai ribojimo pagrindai yra nustatyti Konstitucijos 25 straipsnyje, o kai kurie yra įtvirtinti konstitucinėje doktrinoje, pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas mini proporcingumo principą, kuris Konstitucijoje *expressis verbis* nėra minimas.

4. INFORMACIJOS LAISVĖ EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO JURISPRUDENCIJOJE

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) priėmimas turėjo didelę įtaką žmogaus teisių apsaugai visoje Europoje. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje Konvencija ir Europos Žmogaus Teisių Teismo formuojama doktrina užima ypatingą vietą. Praktiškai kiekviename Konstitucio Teismo priimame akte, kuriame nagrinėjamas žmogaus teisių klausimas, yra cituojama Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija. Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos įtaka Konstitucio Teismo formuojamai konstitucijei doktrinai pastebima dar pirmuose Konstitucinio Teismo nutarimuose iki Lietuvos Respublikai ratifikuojant Konvenciją⁷⁵. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad Tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Seimas, yra sudedamoji Lietuvos teisinės sistemos dalis. Konvencija yra tarsi instrumentas, kuris užpildo spragas nacionalinėse konstitucinės teisės sistemose pagrindinių žmogaus teisių apsaugos srityje, todėl iš esmės nėra reikšmingų kokybinių skirtumų tarp Konvencijoje ir nacionalinėse konstitucijose įtvirtintų žmogaus teisių garantijų. Konvencija kaip tarptautinė sutartis neretai yra priskiriama ne tik tarptautinei, bet ir konstitucinei teisei, o kartu su Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija sudaro taip vadinamą Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos teisę, kuri yra labai svarbus teisės šaltinis⁷⁶. Tarp Lietuvos konstitucinės teisės šaltinių reikšmingą vietą užima kaip netiesioginis šaltinis ir minėta Konvencijos teisė⁷⁷.

Pats Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs Konvencijos svarbą 1995 metų sausio 24 dienos išvadoje⁷⁸: „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija yra ypatingas tarptautinės teisės šaltinis, kurio tikslas kitoks nei daugumos kitų tarptautinės teisės aktų. Šis tikslas yra visuotinis - siekti, kad Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje skelbiamos teisės būtų visuotinai ir veiksmingai pripažįstamos ir kad jų būtų laikomasi ginant ir toliau įgyvendinant žmogaus teises ir pagrindines laisves. Šiuo, tai yra tikslo, požiūriu Konvencija atlieka tokią pat

⁷⁵ T. Birmontienė. Intersection of the Jurisprudences. The European Convention on Human Rights and the Constitutional Doctrine Formulated by the Constitutional Court of the Republic of Lithuania // *Jurisprudencija*, Nr. 1(119), Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2010, P. 7-27

⁷⁶ Ten pat

⁷⁷ Kūris, E. The Impact of the Decisions of the European Court of Human Rights on the National Legal System viewer from the Standpoint of the Constitutional Court of Lithuania. In *Dialogue Between Judges*. Strasbourg, 2006, p. 31.

⁷⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtąjo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 1995-01-27, Nr. 9-199

funkciją kaip ir konstitucinės žmogaus teisių garantijos, nes Konstitucija įtvirtina šias garantijas šalyje, o Konvencija - tarptautiniu lygiu”.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje yra daugelis bylų, kuriose vienaip ar kitaip yra nagrinėjama informacijos ir saviraiškos laisvės ribojimas. Europos Žmogaus Teisių Teismo bylos dėl informacijos ir saviraiškos laisvės yra įvairios, tai yra, šias teises buvo ribojamos tiek horizontaliu, tiek vertikaliu lygmeniu.

Informacijos laisvė ir saviraiškos laisvė yra reglamentuojamos Konvencijos 10 straipsnio 1 dalyje⁷⁹. Šioje nuostatoje įtvirtinta, kad kiekvienas turi teisę laisvai reikšti savo mintis ir įsitikinimus, tai yra teisė laikytis savo nuomonės, laisvai gauti ir skleisti informaciją bei idėjas, valdžios pareigūnų netrukdomam ir nepaisant valstybės sienų. 10 straipsnio 2 dalyje yra nustatyti atvejai, kada galima saviraiškos laisvę ir informacijos laisvę riboti. Čia nustatyta, kad naudojimasis šiomis laisvėmis, kadangi tai susiję su pareigomis ir atsakomybe, gali būti sąlygojamas tokių formalumų, sąlygų, apribojimų ar bausmių, kurias numato įstatymas ir kurios demokratinėje visuomenėje būtinos valstybės saugumo, teritorinio vientisumo ar viešosios tvarkos interesams, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ir nusikaltimams, žmonių sveikatai bei moralei, taip pat kitų asmenų orumui ar teisėms apsaugoti, užkirsti kelią konfidencialios informacijos atskleidimui ar teisminės valdžios autoritetui ir nešališkumui garantuoti. Teisė į reklamą Konvencijoje *expressis verbis* nėra įtvirtinta. Tai yra implicitinė konvencinė teisė, kurią Europos Žmogaus Teisių Teismas išveda nagrinėdamas bylas dėl Konvencijos 10 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos informacijos laisvės.

Viena iš reikšmingų bylų, kurioje buvo pažeista Konvencijos 10 straipsnyje įtvirtinta informacijos laisvė, yra *The Sunday Times v. United Kingdom*⁸⁰. Šioje byloje buvo sprendžiama, ar leidinio *The Sunday Times* teisė rašyti tam tikrus straipsnius, buvo apribota teisėtai Jungtinės Karalystės Generalinio Prokuroro. Faktai byloje tokie, kad buvo reklamuojamas vaistinis preparatas, kurį vartojo daugelis neščiųjų moterų. Tų moterų pagimdyti kūdikiai turėjo didelių sutrikimų dėl šio vaistinio preparato vartojimo. Tėvai bandė tartis su vaistinio preparato gamintojais dėl žalos atlyginimo, tačiau derybos tęsėsi ilgai ir be jokių rezultatų. *The Sunday Times* savo ruožtu parašė straipsnių seriją apie šią situaciją, turėdami tikslą padėti tėvams gauti didesnes kompensacijas dėl jų patirtos žalos. Viename iš straipsnių buvo ketinama aprašyti apie šio vaisto gamybą, platinimą bei reklamavimą, tačiau Generalinis Prokuroras uždraudė spausdinti šį straipsnį motyvuodamas tuo, kad

⁷⁹ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987

⁸⁰ EŽTT sprendimas byloje **THE SUNDAY TIMES v. United Kingdom** (*Application no. 6538/74*, judgment of 26 April 1979)

tai pažeistų viešąjį interesą. The Sunday Times nepavyko apginti savo konvencinių teisių nacionaliniuose teismuose, todėl galiausiai kreipėsi į Europos Žmogaus Teisių Teismą. Europos Žmogaus Teisių Teismas nusprendė, kad draudimas riboti informacijos laisvę nustatytas Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje, tačiau šiuo atveju jis buvo pritaikytas nesilaikant proporcingumo principo, todėl tokie Generalinio Prokuroro veiksmai pažeidė Konvencijos 10 straipsnį.

Konvencijos 10 straipsnyje įtvirtintų saviraiškos laisvės ir informacijos laisvės įgyvendinimas yra susijęs su Konvencijos 8 straipsniu⁸¹, kuriame teigiama, kad kiekvienas asmuo turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo asmeninis ir šeimos gyvenimas, buto neliečiamumas ir susirašinėjimų slaptumas. Europos Žmogaus Teisių Teismo nagrinėjamosiose bylose buvo nagrinėjama saviraiškos laisvės ir informacijos laisvės ribojimo problemos remiantis 8 Konvencijos straipsniu. Vienas ir pavyzdžių yra byla *Von Hannover v. Germany*⁸². Šios bylos esmė tokia, kad pareiškėja, Monako princo Rainerio III duktė, kaip karališkosios šeimos narė buvo sekama paparacų ir pastoviai buvo fotografuojamas jos privatus gyvenimas – namuose, sportuojant, taip pat apsiperkant, vykstant atostogauti ar pasiimant vaikus iš mokyklos. Pareiškėja pralaimėjo bylą Vokietijos nacionaliniuose teismuose dėl draudimo spausdinti nuotraukas, kuriose vaizduojamas jos privatus gyvenimas. Monako princo Rainerio III duktė kreipėsi į Europos Žmogaus Teisių Teismą siekdama apginti savo teisę į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą pagal Konvencijos 8 straipsnį. Šioje byloje Europos Žmogaus Teisių Teismas dėl Konvencijos 8 straipsnio taikymo pasisakė, kad privataus gyvenimo sąvoka apima su asmens tapatybe susijusius aspektus, tokius kaip asmens vardas ar atvaizdas. Be to, privatus gyvenimas apima asmens fizinį bei psichinį vientisumą. Konvencijos 8 straipsnio suteikiamomis garantijomis pirmiausia siekiama užtikrinti netrukdomą kiekvieno individo asmenybės raidą santykiuose su kitais žmonėmis, taip pat tam tikromis aplinkybėmis asmuo turi teisėtą lūkestį dėl jo privataus gyvenimo apsaugos ir gerbimo. Nagrinėjamoje byloje nekilo abejonių, kad nuotraukų, kuriose vaizduojamas pareiškėjos kasdienis gyvenimas, spausdinimas įvairiuose Vokietijos leidiniuose patenka į jos privataus gyvenimo sferą. Nors Konvencijos 8 straipsnio tikslas iš esmės yra apsaugoti asmenį nuo neteisėto valstybės institucijų taikomo apribojimo, šis straipsnis ne vien tik įpareigoja valstybę susilaikyti nuo neteisėtų veiksmų. Europos Žmogaus Teisių Teismas, atsižvelgdamas į nurodytus argumentus, nepaisant valstybėms suteiktos tam tikros vertinimo laisvės nagrinėjamoje srityje, padarė išvadą, kad Vokietijos teismai nenustatė

⁸¹ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987

⁸² EŽTT sprendimas byloje **Von Hannover v. Germany** (Application no. 59320/00, judgement of 24 June 2004)

teisingos konkuruojančių interesų pusiausvyros. Pažymėtina, kad panašioje byloje⁸³, Europos Žmogaus Teisių Teismas nusprendė, kad nuotraukų ir straipsnių publikavimas apie viešojo asmens – politiko asmeninį gyvenimą nebuvo teisės į privatų gyvenimą pažeidimas, nes viešojo asmens privataus gyvenimo ribos yra labai siauros.

Byloje *Krone Verlag GmbH & Co KG v. Austria*⁸⁴ pareiškėjas Krone Verlag GmbH & Co KG, Vienoje įkurta įmonė, kuriai priklausė dienraštis *The Neue Kronenzeitung*, kreipėsi į Europos Žmogaus Teisių Teismą dėl nepagrįsto saviraiškos laisvės apribojimo. 1994 metų gruodį laikraštis *The Salzburger Nachrichten* padavė į teismą pareiškėją dėl spausdintos reklamos jam priklausiusiame leidinyje *The Neue Kronenzeitung*, kurioje buvo lyginami mėnesinės prenumeratos minėtų leidinių įkainiai ir teiginys, kad *The Neue Kronenzeitung* buvo „geriausias laikraštis“. Austrijos teismai, atsižvelgdami į tai, kad abu leidiniai konkuravo dėl tos pačios skaitytojų auditorijos, uždraudė pateikti tokią reklamą, jeigu joje bus skelbiami konkurentą menkinantys teiginiai, kurie gali klaidinti skaitytojus. Taip pat buvo uždrausta reklamoje lyginti minėtų leidinių prenumeratos kainas bei publikavimą tokių temų kaip užsienio ir vidaus politika, ekonomika, kultūra, mokslas, sveikatos apsauga, gamtosauga ir teisinės problemos. Krone Verlag GmbH & Co KG Europos Žmogaus Teisių Teismui ginčijo antrąją nacionalinių teismų nustatyto draudimo dalį, nes tai, pareiškėjo manymu, yra Konvencijos 10 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos saviraiškos laisvės pažeidimas. Europos Žmogaus Teisių Teismas nustatė, kad abu leidiniai buvo skirtingos kokybės, todėl jų kainų lyginimas yra kladinantis skaitytojus ir abu laikraščiai konkuravo toje pačioje rinkoje. Europos Žmogaus Teisių Teismas taip pat įvertino ir tai, kad toks draudimas turėtų didelių pasėkmių pateikiant reklamą, kurioje būtų lyginamos produktų ar paslaugų kainos. Tai iš esmės pažeistų pačios lyginamosios reklamos esmę. Austrijos teismų prioritetas buvo apsaugoti konkurento reputaciją ir vartotojus nuo klaidinančios reklamos, tačiau Europos Žmogaus Teisių Teismas konstatavo, kad Austrijos teismai pažeidė taip vadinamą „margin of appreciation“ principą, kuris reiškia, kad Konvencija kiekvienoje valstybėje, atsižvelgiant į daugelį faktorių, gali būti interpretuojama šiek tiek skirtingai⁸⁵, todėl pritaikytos sankcijos yra neadekvačios.

Tarp neseniai Europos Žmogaus Teisių Teismo nagrinėtų bylų dėl Konvencijos 10 straipsnio pažeidimų taip pat yra bylų, kuriose atsakovas buvo Lietuvos valstybė. Viena iš tokių bylų yra

⁸³ EŽTT sprendimas byloje **Krone Verlag GMBH & CO KG v. Austria** (*Application no. 34315/96, judgement of 2 February 2002*)

⁸⁴ EŽTT sprendimas byloje **Krone Verlag GMBH & CO KG v. Austria** (*Application no. 39069/97, judgement of 11 December 2003*)

⁸⁵ EŽTT sprendimas byloje **Handyside v. United Kingdom** (*Application no. 5493/72, judgement of 7 December 1976*)

*Balsytė-Lideikienė prieš Lietuvą*⁸⁶. Remdamasi Konvencijos 10 straipsniu, Pareiškėja Danutė Balsytė-Lideikienė teigė, kad buvo pažeista jos teisė į saviraiškos laisvę, kadangi valstybės institucijos konfiskavo jos leidžiamą kalendorių ir uždraudė jį toliau platinti (pareiškėja taip pat kreipėsi ir dėl Konvencijos 6 straipsnio pažeidimų). Pareiškėja buvo leidyklos „Metskaitliai“ steigėja ir savininkė. Nuo 1995 m. leidykla leido kasmetinį „Lietuvio kalendorių“, kuriame buvo pateikiamos pareiškėjos ir kitų autorių pastabos, jų požiūriu apibūdinančios įvairias Lietuvos istorines datas. Minėtose pastabose buvo tokie teiginiai kaip „Lietuvių tauta išliks tik tuo atveju, jeigu ji bus nacionalistinė – kitų kelių nėra!“, „Per mūsų bočių kraują – į pasaulinę žydų bendriją.“. „2000 lietuvių kalendoriaus“ priešlapyje taip pat buvo išspausdintas Lietuvos Respublikos žemėlapis, kuriame kaimyninės Lenkijos, Rusijos Federacijos ir Baltarusijos teritorijos buvo pažymėtos kaip „laikiniai okupuotos etninės Lietuvos žemės“. Nacionaliniai teismai nustatė, kad minėtu „2000 lietuvių kalendoriumi“ buvo kurstoma tautinė nesantaika, todėl buvo konfiskuotas parduodamo kalendoriaus tiražas. Pareiškėja Europos Žmogaus Teisių Teismui skundėsi, kad buvo nesilaikant proporcingumo principo apribota jos saviraiškos laisvė, įtvirtinta Konvencijos 10 straipsnyje, nes kalendoriaus konfiskavimas buvo neadekvati bausmė, o kalendoriaus turiniu padaryta žala buvo nedidelė. Analizuojant šią Europos Žmogaus Teisių Teismo nagrinėjamą bylą galima daryti išvadą, kad saviraiškos laisvę ir informacijos laisvę pagal Konvencijos 10 straipsnio 2 dalį galima riboti, jeigu yra laikomasi šių reikalavimų: draudimai nustatomi įstatymu, draudimas turi teisėtą tikslą, draudimas yra būtinas demokratinėje visuomenėje. Europos Žmogaus Teisių Teismas šioje byloje nustatė, kad taikyta sankcija buvo nustatyta Administracinių teisės pažeidimų kodekso nuostatomis, nuobauda buvo siekiama apsaugoti Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje numatytas vertybes, būtent Lietuvoje gyvenančių ir „2000 lietuvių kalendoriuje“ minimų etninių grupių reputaciją ir teises. Dėl proporcingumo principo taikymo Europos Žmogaus Teisių Teismas šioje byloje pasisakė, kad pareiškėjai skirta konfiskavimo priemonė galėtų būti laikoma pakankamai griežta, tačiau pareiškėjai nebuvo paskirta bauda, numatyta Administracinių teisės pažeidimų kodekso 214¹² straipsnyje už jos padarytus pažeidimus, taip pat kad vidaus teismai atsižvelgė į tai, kad pareiškėja elgėsi neatsargiai, o ne tyčia, kad tai buvo jos pirmas administracinis pažeidimas, bei į pareiškėjos neįgalumą ir vietoje minėtos nuobaudos skyrė įspėjimą, numatytą Administracinių teisės pažeidimų kodekso 30¹ straipsnyje, tai yra švelniausią galimą administracinę nuobaudą.

⁸⁶ EŽTT sprendimas byloje **Balsytė-Lideikienė v. Lithuania** (Application no. 72596/01, judgement of 4 February 2009)

Labai reikšminga Europos Žmogaus Teisių Teismo nagrinėta byla dėl Konvencijos 10 straipsnyje įtvirtintos saviraiškos laisvės pažeidimo, mūsų manymu, yra *Manole and Others v. Moldova*⁸⁷. Šioje byloje buvo sprendžiama, ar Moldovos valstybės institucijos teisėtai apribojo žurnalistų saviraiškos laisvę. Larisa Manole ir kiti pareiškėjai dirbo “Teleradio-Moldova” (toliau - TRM), kuri buvo įkurta Prezidento dekretu 1994 metais. Šis valstybinis transliuotojas, pareiškėjų teigimu, visada buvo valstybės įtakoje, tačiau 2001 metų Parlamento rinkimus laimėjus komunistų partijai, iš TRM vadovybės buvo atleisti dauguma darbuotojų, o į jų vietas buvo priimti Vyriausybei lojalūs darbuotojai. Nuo to laiko, pareiškėjų teigimu, visa informacija, kuri buvo transliuojama per informacinius pranešimus, buvo griežtai kontroliuojama TRM vadovybės. Kitos kultūrinės ir istorinės laidos, kuriose buvo rodomi Rumunijos ir Moldovos bendros kultūros elementai ir žmogaus teisių pažeidimai sovietų represijos metais, taip pat buvo griežtai kontroliuojamos. Tuometinės Vyriausybės priimti sprendimai visada buvo pateikiami teigiamai, o opozicijos pasisakymų ar kritikos valdančiosios daugumos atžvilgiu TRM kaip valstybinio transliuotojo eteryje praktiškai neliko. Opozicija taip pat neturėjo galimybės dalyvauti tiesioginėse debatų laidose. Europos Žmogaus Teisių Teismas pažymi, kad Konvencijos 10 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta saviraiškos laisvė yra pamatinė demokratinės visuomenės vertybė ir jos vystymosi pagrindas, o laisvos žiniasklaidos pagalba piliečiai turi galimybę formuoti savo politines pažiūras. Efektyvus saviraiškos laisvės įgyvendinimas priklauso ne tik nuo neigiamos valstybės pareigos nesikišti, tačiau kai kuriais atvejais valstybei kyla pareiga imtis atitinkamų veiksmų įstatymų leidybos srityje, kad tinkamas saviraiškos laisvės įgyvendinimas būtų apsaugotas. Europos Žmogaus Teisių Teismas pažymi, kad šiuo atveju valstybei kyla pareiga užtikrinti, kad, pirma, visuomenei būtų prieinama nešališka ir objektyvi informacija, skleidžiama per radiją ir televiziją ir antra, kad žurnalistai, dirbantys audiovizualinės žiniasklaidos srityje, turėtų galimybę tokią informaciją skleisti ir komentuoti. Valstybei priklausančios žiniasklaidos priemonės turi laikytis tokių pačių reikalavimų. Taip pat pažymėtina, kad TRM kaip valstybinis transliuotojas buvo monopolininkas audiovizualinės žiniasklaidos srityje Moldovoje. Europos Žmogaus Teisių Teismas vienbalsiai nusprendė, kad Moldovos valdžios institucijos nevykdė savo pozityvių pareigų ir įstatymais neužtikrino TRM nepriklausomybės nuo neteisėtos Vyriausybės ir TRM vadovybės įtakos cenzūruojant ir ribojant per TRM skleidžiamą informaciją ir taip pažeidė Konvencijos 10 straipsnį. Europos Žmogaus Teisių

⁸⁷ EŽTT sprendimas byloje **Manole and Others v. Moldova** (*Application no. 13936/02, judgement of 17 December 2009*)

Teismas taip pat nusprendė, kad Moldovos nacionaliniais įstatymais nebuvo užtikrinta pareiškėjų saviraiškos laisvės tinkamo gynimo mechanizmas nacionaliniuose teismuose.

Taigi, galima daryti išvadą, kad informacijos laisvės ir teisės į reklamą, kaip implicitinės konvencinės teisės, ribojimo pagrindai, nustatyti Konvencijoje ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje, praktiškai nesiskiria nuo Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje nustatytų pagrindų. Pateiktose Europos Žmogaus Teisių Teismo bylose yra konstatuota, kad informacijos laisvė, gali būti ribojama tik įstatymu, ribojimas turi teisėtą tikslą ir yra būtinas demokratinėje visuomenėje. Taip pat pažymėtina, kad ribojant informacijos laisvę turi būti laikomasi proporcingumo principo, turi būti randama pusiausvyra tarp Konvencijoje įtvirtintos informacijos laisvės ir kitų konvencinių vertybių. Kai kuriais atvejais valstybei tenka ne tik negatyvi pareiga susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų, tačiau kai kuriais atvejais valstybė turi imtis aktyvių veiksmų, kuriais būtų užtikrintas tinkamas informacijos laisvės įgyvendinimas.

5. REKLAMOS REGLAMENTAVIMAS LIETUVOS ORDINARINĖJE TEISĖJE

Šiame darbe svarbu yra aptarti ir reklamos santykių reglamentavimą ordinarinėje teisėje, nes konstitucinė reklamos samprata Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje formavosi dėl to, kad buvo nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos dėl kai kurių įstatymų tam tikrų nuostatų, kuriomis buvo reglamentuojama alkoholio produktų, tabako gaminių, vaistinių preparatų reklama ir reklamos skleidimas per Nacionalinį transliuotoją, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Atitinkamai reklamos santykių (ypač reklamos ribojimo) reglamentavimas ordinarinėje teisėje formavosi atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo jurisprudenciją. Štai 3 darbo skyriuje nagrinėjant reklamos konstitucinę sampratą buvo analizuojamas Konstitucinio Teismo 1997 metų vasario 13 dienos nutarimas⁸⁸, kuriame Konstitucinis Teismas sprendė, ar tuo metu galiojusių Alkoholio kontrolės įstatymo ir Tabako kontrolės įstatymo tam tikros nuostatos, kuriose buvo įtvirtinta alkoholio produktų ir tabako gaminių netiesioginės reklamos samprata atitiko Konstituciją. Šiame nutarime buvo konstatuota, kad minėtuose įstatymuose pateikiama alkoholio produktų ir tabako gaminių netiesioginė reklama neatitiko Konstitucijos tam tikrų nuostatų, todėl šiuo metu galiojančiuose Alkoholio kontrolės įstatyme⁸⁹ ir Tabako kontrolės įstatyme⁹⁰ tokios netiesioginės reklamos sampratos nebėra įtvirtinta. Kaip jau kalbėta anksčiau, Konstitucinis Teismas yra pasisakęs, kokiais atvejais galima riboti konstitucinę reklamos teisę, pavyzdžiui, siekiant apsaugoti žmonių sveikatą kaip konstitucinę vertybę. Todėl yra svarbu atskleisti, kokia reklamos samprata yra pateikiama Lietuvos ordinarinėje teisėje, kokie yra įstatymų nustatyti draudimai reklamos skleidimui siekiant rasti pusiausvyrą tarp teisės į reklamą ir kitų konstitucinių vertybių.

Reklamos samprata įtvirtinta Lietuvos Respublikos reklamos įstatymo 2 straipsnio 7 dalyje⁹¹. Čia reklama aiškinama kaip su prekyba, verslu, amatu ar profesija susijusios informacijos pateikimas, siekiant skatinti apsirūpinimą prekėmis ar paslaugomis, įskaitant nekilnojamą turtą, teises ir pareigas. Šioje sąvokoje pabrėžiamas skatinimas įsigyti. Kiek kitokia reklamos samprata

⁸⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 ir 30 straipsnių, Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1, 3 ir 11 straipsnių taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 1997-02-19, Nr. 15-314

⁸⁹ Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas // Valstybės žinios, 1995, Nr. 44-1073

⁹⁰ Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 11-281

⁹¹ Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas // Valstybės žinios, 2010, Nr. 64-1937

pateikiama Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 2 straipsnio 46 dalyje⁹². Šiame teisės akte pabrėžiamas ne tik skatinimas įsigyti prekių ar paslaugų, bet ir reklamos atlygintinumas.

Manytina, kad skirtingų reklamos požymių akcentavimas teisės aktuose turi ne tik teorinę, bet ir praktinę reikšmę. Kaip minėta anksčiau, Reklamos įstatyme pabrėžiamas tik specifinis reklamos tikslas, todėl siekiant įrodyti, kad tam tikra informacija laikytina reklama pagal šį teisės aktą, pavyzdžiui, nagrinėjant klausimą dėl klaidinančios ar paslėptos reklamos, pakaktų įrodyti tik vieną iš reklamos elementų, tai yra, kad šia informacija siekiama paveikti ekonominį vartotojų elgesį. Kitais atvejais gali reikėti įrodyti, kad tam tikros informacijos skleidimas yra atlygintinas, tačiau skirtingų reklamos kaip teisinės kategorijos požymių nurodymas skirtinguose teisės aktuose neturėtų būti vertinamas teigiamai, nes sudaromos sąlygos tuos pačius reiškinius (tokios pačios informacijos pateikimą) teisiniu požiūriu interpretuoti ir vertinti skirtingai (vienu atveju juos pripažįstant reklama, kitu – nepripažįstant) ir taip sukelti painiavą taikant atitinkamų teisės aktų nuostatas⁹³.

Tam tikrais atvejais net ir prekės ženklai gali būti laikomi reklama, nes jie skatina vartotoją įsigyti vieną ar kitą prekę. Tai, kad prekės ženklas laikytinas reklama, yra pabrėžęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau LAT) nagrinėdamas degtinės *Trys tigrai* bylą 1999 metais⁹⁴.

Analizuojant įvairius reikalavimus, keliamus reklamai kaip tam tikrai informacijai, galima išskirti tris svarbiausius reklamos principus: reklama turi būti padori, teisinga ir aiškiai atpažįstama. Šie principai yra įtvirtinti Reklamos įstatymo 3 straipsnyje⁹⁵.

Padorumo principas reikalauja, kad reklamoje nebūtų šmeižimo, diskriminacijos, rasinės, etinės ar kitokios neapykantos kurstymo ir kitokių veiksnių, galinčių turėti neigiamos įtakos visuomenei, žmonių sveikatai ir gerovei. Paprastai reklama, pažeidžianti padorumo principą, iš esmės pažeidžia ir kitus teisinius reikalavimus. Teisingumo principas reikalauja, kad pateikiant reklamą būtų pateikiama tikrovę atitinkanti informacija, nes, kaip minėta anksčiau, reklama yra siekiama paveikti vartotojų ekonominį elgesį. Reklamos teiginiai turi būti teisingi juos skelbiant ir reklamos davėjas privalo turėti galimybę įrodyti reklamos teiginių teisingumą. Pateikus klaidinančią reklamą, vartotojai gali priimti sprendimą, kurio nebūtų priėmę, jei būtų gavę teisingą informaciją.

⁹² Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 71-1706

⁹³ L. Markauskas, Reklamos ir kitos informacijos apie prekes ir paslaugas santykis: teisinis aspektas // Socialinių mokslų studijos, 2010, Nr. 2(6), P. 187-206

⁹⁴ 1999 m. birželio 28 d. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-337/1999 AB „Vilniaus degtinė“ v. VTAKT

⁹⁵ Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas // Valstybės žinios, 2010, Nr. 64-1937

Kadangi reklama yra visiškai ar iš dalies subjektyviai pateikiama informacija, todėl ji turi būti aiškiai atskiriama nuo bet kokios kitos informacijos. Vartotojas turi suprasti ar turėti tokią galimybę, kad pateikiama informacija yra siekiama paveikti jo ekonominę elgesį. Šis reikalavimas yra nustatytas Reklamos įstatymo 8 straipsnyje⁹⁶. Visuomenės informavimo įstatymo 39 straipsnio 12 dalyje⁹⁷ nurodyta, jog laida ar straipsnis, parengtas ir paskelbtas ne viešosios informacijos rengėjo, kuris už užmokestį ar kitokį atlygį skleidžia šią informaciją, užsakymu, turi būti atskirti nuo kitos viešosios informacijos tinkamai juos pažymint bei nurodant jų užsakovą.

Teisės aktuose nustatyti įvairūs reikalavimai ir apribojimai, kurie turi būti taikomi bet kokiai reklamai, neatsižvelgiant į formą ir reklamuojamą objektą, taip pat į skleidimo būdus. Taip pat yra nustatyti specifiniai reikalavimai, kurie taikomi tik atskiroms reklamos rūšims, pavyzdžiui, maisto, alkoholio ir tabako gaminių, azartiniams lošimų reklamai.

Reklamos įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 3 punkte⁹⁸ nustatyta ir tai, kad reklama yra draudžiama, jei joje skatinama prievarta, agresija, keliami panika. Greta aptartų reikalavimų numatyta ir tai, kad reklamoje draudžiama skatinti elgesį, keliantį grėsmę sveikatai, saugumui ir aplinkai, taip pat draudžiama piktnaudžiauti žmonių prietarais, pasitikėjimu, patirties ar žinių stoka.

Tam tikri apribojimai, susiję su nepilnamečių asmenų interesų apsauga, nustatyti Reklamos įstatyme⁹⁹ ir Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatyme¹⁰⁰. Šiuose teisės aktuose yra vartojamos dvi sąvokos – nepilnamečiai ir vaikai. Sąvoka „nepilnamečiai“ vartojama Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatyme. Tai yra specialus teisės aktas, saugantis nepilnamečių asmenų interesus, todėl toliau bus vartojama sąvoka nepilnamečiai. Nepilnametis yra asmuo iki 18 metų. Reklamos įstatymo 7 straipsnyje yra nustatyti reikalavimai dėl skleidžiamos informacijos turinio nepilnamečiams, kuriais draudžiama: 1) Tiesiogiai skatinti vaikus pirkti prekių ar paslaugų, pasinaudojant jų nepatyrimu ir patiklumu; 2) Piktnaudžiauti vaikų pasitikėjimu tėvais, mokytojais ar kitais suaugusiais asmenimis; 3) Tiesiogiai skatinti vaikus daryti poveikį tėvams ar kitiems asmenims, kad šie pirktų reklamuojamas prekes ar paslaugas; 4) Formuoti vaikų nuomonę, kad naudodami tam tikras prekes ar naudodamiesi tam

⁹⁶ Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas // Valstybės žinios, 2010, Nr. 64-1937

⁹⁷ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 71-1706

⁹⁸ Ten pat

⁹⁹ Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 64-1937

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 91-3890

tikromis paslaugomis jie įgis fizinį, psichologinį ar soacialinį pranašumą prieš bendraamžius; 5) Nepagrįstai rodyti vaikus, patekusius į situacijas, kurios kelia grėsmę jų sveikatai ar gyvybei.

Prie bendro pobūdžio teisės aktų nustatytų reikalavimų reklamai priskiriamas ir nesąžiningos reklamos draudimas. Pagal Nesąžiningos komercinės veiklos vartotojams draudimo įstatymo 3 straipsnį¹⁰¹ draudžiama nesąžininga komercinė veikla. Galima teigti, kad pagrindinis komercinės veiklos vartotojams požymis (skatinimas daryti tam tikrą įtaką vartotojams) iš esmės atitinka jau minėtą analogišką reklamos požymį. Todėl reklama pačia plačiausia prasme galėtų būti tapatinama su įmonių komercine veikla vartotojų atžvilgiu ir galėtų apimti įvairias veiklos formas, kuriose galima įžvelgti skatinimą paveikti vartotojų elgesį¹⁰². Pagal jau minėto Nesąžiningos komercinės veiklos vartotojams draudimo įstatymo 3 straipsnį nesąžininga komercinė veikla yra tokia veikla, kuri neatitinka profesinio rūpestingumo reikalavimų ir iš esmės iškreipia ar gali iškreipti vidutinio vartotojo, kurį ši informacija pasiekia arba kuriam ji yra skirta, ekonominį elgesį siūlomo produkto atžvilgiu. Produktas, logiška būtų manyti, yra prekės ir paslaugos. Nesąžininga komercine veikla nelaikomi perkeltinės prasmės reklamų teiginiai ar teiginiai, kurie nėra suprantami tiesiogiai dėl vartojamų aforizmų, etinių, kultūrinių tradicijų, susiklosčiusių papročių ir pan. Šie reikalavimai, žinoma, taikomi ir reklamai. Draudžiama ir agresyvi komercinė veikla (reklama). Komercinė veikla (reklama irgi) laikoma agresyvia, jei ji priekabiavimu, prievarta, įskaitant fizinės jėgos panaudojimą arba pernelyg didelę įtaką, labai apriboja arba gali apriboti vidutinio vartotojo pasirinkimo laisvę arba elgesį produkto atžvilgiu ir jeigu taip vidutinis vartotojas skatinamas priimti sprendimą dėl sandorio, kurio jis kitomis aplinkybėmis nebūtų sudaręs¹⁰³. Nesąžiningos komercinės veiklos vartotojams draudimo įstatyme įtvirtinta prezumcija, kad veikla yra agresyvi, jeigu yra: 1) įspūdžio sudarymas, kad vartotojas negali palikti patalpų kol nesudarys sandorio; 2) lankymasis vartotojo namuose, jei yra jo prieštaravimas, taip pat nepageidaujamas raginamas ryšio priemonėmis, išskyrus atvejus, kai tai būtina sutartinei prievolei užtikrinti; 3) aiškus vartotojo informavimas, kad jei jis nepirks produkto, komercinės veiklos subjekto darbui ar pragyvenimo šaltiniui iškils pavojus; 4) apgaulingo įspūdžio sudarymas, kad vartotojui atlikus arba susilaikius nuo tam tikrų veiksmų atlikimo jis gaus dovanų arba kitokios naudos, kai tokios naudos ar dovanų iš tikrųjų nėra ir kitais avejais.

¹⁰¹ Nesąžiningos komercinės veiklos vartotojams draudimo įstatymas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 6-212

¹⁰² L. Markauskas, Reklamos ir kitos informacijos apie prekes ir paslaugas santykis: teisinis aspektas // Socialinių mokslų studijos, 2010, Nr. 2(6), P. 187-206

¹⁰³ Nesąžiningos komercinės veiklos vartotojams draudimo įstatymas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 6-212

Paslėpta reklama yra nesąžininga vartotojų atžvilgiu ir draudžiama. Pirmiausia paslėptos reklamos samprata randama Reklamos įstatymo 2 straipsnio 6 dalyje¹⁰⁴. Iš apibrėžimo matyti, kad nesvarbu yra įrodyti, kad už reklamą buvo atsiskaityta, kas kartais yra nurodoma kaip vienas iš reklamos požymių kai kuriuose teisės aktuose, bet pakanka, kad tą informaciją galima pripažinti reklama ir ji būtų pateikta tokiu būdu, kad vartotojas galėtų nesuprasti, jog tai reklama. Taip pat pridėdama, kad jeigu buvo atsiskaityta už paslėptos reklaminės informacijos pateikimą, tai visais atvejais taip pateikta reklaminė informacija laikytina paslėpta reklama. Šiek tiek aiškesnis apibrėžimas pateikiamas Visuomenės informavimo įstatymo 2 straipsnio 37 dalyje¹⁰⁵. Čia paslėptos reklamos samprata pateikiama kaip bet kokia forma ir priemonėmis skleidžiama informacija apie gamintoją ar paslaugos teikėją, jo pavadinimą ar veiklą, prekių ženklą, pateikiama taip, kad reklamos vartotojas gali nesuprasti, kad tai reklama, arba suklysti dėl pateiktos reklamos tikrojo tikslo. Toks informacijos pateikimas visais atvejais laikomas paslėpta reklama, kai už ją užmokama ar kitaip atsilyginama. Iš pateiktų apibrėžimų matome, kad svarbiausia yra pats informacijos turinys, kuris turi skatinti varotojo ekonominius veiksmus ir būti pateikiamas taip, kad vartotojas nesuprastų, kad tai reklama. Tačiau nurodoma, kad už tokios informacijos pateikimą atsilyginimas nebūtinai, kad įrodyti, kad tokia informacija pateikta atsilyginus – svarbu turinys ir pateikimo būdas.

Lyginamoji reklama reglamentuojama Reklamos įstatymo 6 straipsnyje¹⁰⁶. Lyginamoji reklama yra leidžiama, tačiau jai yra keliami labai griežti reikalavimai. Ši reklama, kai joje lyginamos esminės, svarbios, patikrinamos ir būdingos prekių ar paslaugų savybės ir kuri nėra klaidinanti, gali būti priemone informuoti vartotojus apie naudą, kurią jie gali gauti. Atvejais, kai konkreti prekė ar paslauga yra lyginama bendrai su kitomis panašiomis prekėmis ar paslaugomis, nelaikomi lyginamąja reklama. Iš apibrėžimo, kuris pateiktas Reklamos įstatymo 6 straipsnyje¹⁰⁷, matome, kad lyginamoji reklama yra tokia, kurioje yra nurodomas reklamos davėjo konkurentas, jo prekės ar paslaugos. Tačiau lyginamajai reklamai priskiriama ir tokia reklama, kurioje reklamos davėjo konkurentas nenurodomas, tačiau reklamos turinys varotojui leidžia nustatyti tą konkurentą¹⁰⁸.

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas // Valstybės žinios, 2010, Nr. 64-1937

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 71-1706

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 64-1937

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 64-1937

¹⁰⁸ LVAT 2005 m. lapkričio 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹-931/2005 UAB “Tele 2” v. Konkurencijos taryba

Be bendrųjų reikalavimų, taikomų reklamai, yra nustatyti specifiniai reikalavimai tam tikrų prekių ir paslaugų reklamai. Paprastai šie papildomi reikalavimai yra siejami su tam tikrais reklamos, o kartu ir reklamos laisvės apribojimais. Tradiciškai gana išsamiai reglamentuojama tabako gaminių ir alkoholio reklama, nemažai dėmesio skiriama maisto bei sveikatos priežiūros produktų ir paslaugų, vaistinių preparatų reklamai.

Kaip jau minėta, vienas iš produktų, kuriam reklamuoti yra nustatyti specifiniai reikalavimai, yra vaistiniai preparatai. Remiantis Farmacijos įstatymo 2 straipsnio 12 dalimi¹⁰⁹, galima teigti, kad informacija apie vaistinius preparatus – vieša informacija, kuri gali būti teikiama kaip farmacinė informacija arba vaistinių preparatų reklama. Informacija apie vaistinius preparatus apima tiek farmacinę informaciją, tiek informaciją apie preparatus. To paties įstatymo 2 straipsnio 70 dalyje vaistinių preparatų reklama apibrėžiama kaip gyventojams, sveikatos priežiūros ir farmacijos specialistams bet kokia forma ir bet kokiomis priemonėmis skleidžiama kryptinga informacija apie vaistinius preparatus, agitacinė veikla ar raginimas, kuriais siekiama skatinti vaistinių preparatų skyrimą, tiekimą, pardavimą ar vartojimą. Įstatyme taip pat sakoma, kad gyventojams skirtoje reklamoje leidžiama reklamuoti tik nereceptinius vaistinius preparatus pateikiant būtiną sveikatos apsaugos ministro nustatytą informaciją ir nuorodas. Receptinius vaistinius preparatus draudžiama reklamuoti per leidinius, radiją, televiziją ir kitomis elektroninėmis informavimo priemonėmis, išskyrus leidiniuose, kurie skirti tik sveikatos priežiūros ir farmacijos specialistams.

Alkoholio reklamos ypatumai nustatyti Alkoholio kontrolės įstatyme¹¹⁰. Šio įstatymo 2 straipsnio 4 dalyje pateikiama alkoholio reklamos samprata - tai bet kuria forma ir bet kokiomis priemonėmis skleidžiama informacija, susijusi su įmonių komercine, ūkine bei finansine veikla, skatinanti įsigyti ar vartoti alkoholio produktus. Remiantis Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika, galima teigti, kad alkoholio reklamą sudaro du elementai: 1) informacijos, skatinančios įsigyti ar vartoti alkoholio produktus, skleidimas; 2) tokios informacijos sąsajos su įmonių komercine, ūkine ir finansine veikla¹¹¹. Reikėtų atkreipti dėmesį ir į tai, kad analizuojant Alkoholio kontrolės įstatymą alkoholio reklama nelaikoma informacija apie alkoholinius gėrimus, pateikiama informaciniuose pranešimuose, kurie yra skirti tik alkoholio verslo specialistams, taip pat alkoholio reklama nelaikoma alkoholinius gėrimus gaminančių arba jais prekiaujančių įmonių

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos farmacijos įstatymas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 78-3056

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas // Valstybės žinios, 1995, 44-1073

¹¹¹ LVAT 2010 m. balandžio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸ – 717/2010 UAB “Tempo libero” v. VTAKT

registruoti pavadinimai ir prekių ženklai pateikiami iškabose ant minėtų įmonių buveinės ar padalinio pastato bei įmonių valdomo transporto. Alkoholio kontrolės įstatymo 29 straipsnio 1 dalyje¹¹² sakoma, kad Lietuvoje draudžiama tokia alkoholio reklama, kurioje yra alkoholio vartojimas siejamas su sveikatos pagerėjimu ar reklamuojamos jo gydomosios savybės, taip pat draudžiama reklamuoti alkoholinius gėrimus nepilnamečiams ir pan. Alkoholinių gėrimų reklamą draudžiama transliuoti per televiziją nuo 6 iki 23 valandos.

Apibendrinant draudimus bei ribojimus, teisės aktuose nustatytus alkoholio reklamai ir alkoholio pardavimo skatinimui, galima daryti išvadą, kad draudžiamas bet koks palankaus alkoholio įvaizdžio formavimas, taip pat tiesioginis ar netiesioginis skatinimas vartoti alkoholį apskritai.

Tabako kontrolės įstatymo 2 straipsnio 7 dalyje¹¹³ įtvirtinta tabako gaminių reklamos samprata. Tai bet kokia forma ir bet kokiomis priemonėmis skleidžiama informacija apie tabako gaminius, tiesiogiai ar netiesiogiai skatinanti įsigyti ir (ar) vartoti tabako gaminius. Tabako kontrolės įstatymas draudžia bet kokią tabako gaminių reklamą. Leidžiama pateikti tik tam tikrą informaciją apie tabako gaminius, kuri nepatenka į tabako gaminių reklamos sąvoką. Remiantis Tabako kontrolės įstatymo 17 straipsnio 2 ir 3 dalimis¹¹⁴ tai tabako gaminių gamintojų pavadinimai ir prekių ženklai ant jų buveinių, taip pat buveinių adresai, tabako gaminių kainos, nikotino, dervų ir anglies monoksido kiekis cigaretėse. Teisės aktuose nustatyta leidžiama pateikti informacija apie tabako gaminius siejama su tuo, kad ją pateikti reikia dėl tabako gaminius gaminančios ar jais prekiaujančios įmonės veiklos, taip pat tam, kad apskritai būtų įmanoma prekiauti tabako gaminiiais, tai yra, kad vartotojas, vis dėlto nusprendęs įsigyti tabako gaminių, galėtų sužinoti bent jau minimalią informaciją apie tai, ką įsigyja¹¹⁵. Atkreiptinas dėmesys, kad prekybos tabako gaminiiais vietose negali būti pateikiama jokia kita vaizdinė ar grafinė informacija, nei nurodyta leistina informacija. Akivaizdu, kad leistina pateikti informacija niekaip nėra susijusi su skatinimu įsigyti ar vartoti tabako produktus. Vienintele reklama galima būtų laikyti tabako gaminių prekės ženklo nurodymą prekybos vietose, nes kaip jau minėta anksčiau, prekės ženklas taip pat laikytinas reklama.

¹¹² Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas // Valstybės žinios, 1995, 44-1073

¹¹³ Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 11-281

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 11-281

¹¹⁵ L. Markauskas, Reklamos ir kitos informacijos apie prekes ir paslaugas santykis: teisinis aspektas // Socialinių mokslų studijos, 2010, Nr. 2(6), P. 187-206

Šalia jau minėtų draudimų, Tabako kontrolės įstatymas draudžia ir veiksmus, kuriais gali būti skatinamas tabako gaminių vartojimas: tai informavimo ar įtikinėjimo veiksmai, įskaitant specialius renginius, akcijas, nuolaidas, dovanas ir pan., skatinantys įsigyti ar vartoti tabako gaminius.

Kaip matyti iš reklamos reglamentavimo ordinarinėje teisėje, reklamos teisinė samprata iš esmės nesiskiria nuo konstitucinės reklamos sampratos. Reklamos ribojimai nustatyti įstatymais iš esmės atitinka Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje nustatytus kriterijus: 1) ribojimais yra siekiama apsaugoti kitas konstitucines vertybes, tokias kaip žmonių sveikata; 2) ribojimai yra nustatomi įstatymu; 3) nėra paneigiama reklamos teisė, kuria skleidžiama tam tikro pobūdžio informacija.

Išvados

1. Informacijos laisvė kaip žmogaus teisė yra priskiriama modernių teisių grupei. Ji formavosi palaipsniui, iš pradžių formuojantis žodžio laisvei, įsitikinimų turėjimo ir jų reiškimo bei žiniasklaidos laisvei. Žodžio laisvė kaip žmogaus teisė buvo įtvirtinta 18 amžiuje. Informacijos laisvė kaip svarbi žmogaus teisė buvo pripažinta tik 20 amžiuje. Informacijos laisvė susideda iš dviejų elementų: 1) teisės skleisti informaciją ir 2) teisės gauti informaciją. Informacijos laisvė yra reglamentuojama ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu lygmeniu. Nuo informacijos laisvės neatskiriama ir saviraiškos laisvė, kuria apima laisvę turėti savo nuomonę, gauti ir skleisti informaciją ir idėjas. Informacijos laisvė yra pagrindas formuoti pliuralistinei demokratijai ir informacinei visuomenei.
2. Nors Lietuvos konstitucinė tradicija siekia laikus, kai buvo priimti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Statutai, tačiau informacijos laisvė eksplicitiškai buvo įtvirtinta tik 1992 metų LR Konstitucijos 25 straipsnyje. Konstitucinio Teismo formuojamoje konstitucinėje doktrinoje informacijos laisvė traktuojama plačiąja prasme ir apima žodžio laisvę, įsitikinimų turėjimo ir reiškimo laisvę. Informacijos laisvė reiškia ne tik informuoti, bet ir teisę būti informuotam. Galimybė kiekvienam žmogui laisvai formuoti savo nuomonę bei pažiūras ir laisvai jas reikšti – būtina sąlyga demokratijai sukurti ir išsaugoti. Būtent dėl to konstitucinėje jurisprudencijoje informacijos laisvei yra skiriama ypatinga vieta kaip pamatiniam pliuralistinės demokratijos elementui ir esminiam demokratijos požymiui.
3. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje yra įtvirtinta, kad konstitucinė informacijos laisvė apima ir reklamos laisvę, *inter alia* laisvę reklamuoti prekes ir paslaugas. Konstitucijoje *expressis verbis* teisė į reklamą nėra įtvirtinta. Tai yra implicitinė konstitucinė teisė, kurią Konstitucinis Teismas išveda iš Konstitucijos 25 straipsnyje įtvirtintos teisės gauti ir skleisti informaciją. Konstitucinė reklamos samprata konstitucinėje doktrinoje formavosi palaipsniui nuo 1997 metų Konstituciniam Teismui nagrinėjant bylas dėl tam tikrų įstatymų nuostatų, kuriomis buvo reglamentuojama alkoholio ir tabako gaminių, vaistinių preparatų reklama ir reklamos skleidimas per Nacionalinį transliuotoją, atitikimo Konstitucijai. Prekių bei paslaugų reklama – nesvarbu, ar ši veikla yra atlygintina, ar ne – visuomet yra tiesiogiai arba netiesiogiai siekiama skatinti naudoti tam tikras prekes ar naudotis tam tikromis paslaugomis, o gaudami informaciją reklamos pavidalu žmonės įgyvendija ir savo

konstitucinę teisę žinoti. Reklama yra savita informacijos rūšis ir svarbi konkurencijos priemonė verslo subjektams įgyvendinant konstitucinę ūkinės veiklos laisvę.

4. Konstitucinė teisė į reklamą kaip ir informacijos laisvė nėra absoliučios, todėl gali būti ribojamos tam tikrais atvejais. Analizuojant 1992 metų Konstitucijos nuostatas kartu su Konstitucinio Teismo formuojama konstitucine doktrina dėl žmogaus teisių ribojimo, galima daryti išvadą, kad kai kurie šių konstitucinių teisių ribojimo atvejai yra įtvirtinti pačiame Konstitucijos tekste, tačiau Konstitucijoje *expressis verbis* nėra pateikiamas baigtinis sąrašas atvejų, kada galima riboti konstitucines teises ir laisvės. Reikalavimai, kurių turi būti laikomasi ribojant konstitucines teises ir laisves, yra įtvirtinti Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje - konstitucines teises ir laisves (*inter alia* informacijos laisvę ir teisę į reklamą) galima riboti tik įstatymu, kai to reikia apsaugoti kitas konstitucines vertybes, taip pat turi būti laikomasi konstitucinio proporcingumo principo ir ribojimu neturi būti paneigiama konstitucinių teisių esmė.
5. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija yra svarbus įkvėpimo šaltinis Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui nagrinėjant bylas dėl žmogaus teisių. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje teisė į reklamą eksplicitiškai nėra įtvirtinta. Tai implicitinė konvencinė teisė, kurią Europos Žmogaus Teisių Teismas išveda iš Konvencijos 10 straipsnyje įtvirtintos informacijos laisvės. Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje yra įtvirtinta, kad informacijos laisvę ir saviraiškos laisvę *inter alia* teisę į reklamą galima riboti įstatymu, kai yra siekiama išlaikyti pusiausvyrą tarp konvencinių vertybių ir visada turi būti laikomasi proporcingumo principo.
6. Reklamos teisinė samprata ir reklamos reglamentavimas Lietuvos ordinarinėje teisėje formuojasi atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo formuojamą konstitucinę doktriną. Ordinarinėje teisėje įtvirtinti reklamos ribojimo atvejai iš esmės atitinka Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje nustatytus informacijos laisvės ir konstitucinės reklamos teisės ribojimo reikalavimus. Reklamos draudimais, kurie įtvirtinti įstatymuose, siekiama apsaugoti konstitucines vertybes, tokias kaip žmonių sveikata, viešoji tvarka, visuomenės moralė, vartotojų teisės, sąžininga konkurencija ir kt.

Literatūros sąrašas

Teisės aktai:

1. Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987
2. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Valstybės žinios. 2006. Nr. 68-2497
3. 2002 m. rugsėjo 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2002/65/EB dėl nuotolinės prekybos vartotojams skirtomis finansinėmis paslaugomis
4. 2002 m. liepos 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2002/58/EB dėl asmens duomenų tvarkymo ir privatumo apsaugos elektroninių ryšių sektoriuje
5. 2000 m. birželio 8 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2000/31/EB dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje
6. 1989 m. spalio 3 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 89/552/EEB dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstytų tam tikrų nuostatų, susijusių su audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikimu, derinimo (Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyva)
7. 1998 m. liepos 6 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 98/43/EC dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, taikomų tabako gaminių gamybai, pateikimui ir pardavimui, suderinimo (OJL213,30/7/1998, p. 9-12)
8. 2000 m. birželio 8 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2000/31/EB dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje (Elektroninės komercijos direktyva) (OLL 178, 2000/7/17, p. 1-16; LT.ES, 13 skyrius, 25 tomas, p. 399)
9. 2000 m. kovo 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB dėl valstybių narių įstatymų, reglamentuojančių maisto produktų ženklimą, pateikimą ir reklamavimą, derinimo
10. 2001 m. lapkričio 6 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/83/EB dėl Bendrijos kodekso, reglamentuojančio žmonėms skirtus vaistus
11. 2003 m. gegužės 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2003/33/EB dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių tabako produktų reklamą ir rėmimą, suderinimo (tekstas svarbus EEE; OL L 152, 2003/6/20, p. 16-19; LT.ES, 15 skyrius, 07 tomas, p. 460-463)
12. Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-856
13. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas // Valstybės žinios, 1995, Nr. 44-1073
14. Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymas // Valstybės žinios, 2001, Nr. 43-1495
15. Civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 75-2262
16. Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 11-281
17. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 71-1706
18. Lietuvos Respublikos farmacijos įstatymas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 78-3056
19. Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas // Valstybės žinios, 2010, Nr. 64-1937
20. Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 91-3890
21. Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 69-2382
22. Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas // Valstybės žinios, 1995, Nr. 15-344

Specialioji literatūra:

1. Freedom of Expression and Freedom of Information. Oxford University press, 2000.
2. A. W. Bradley and K. D. Ewing Constitutional and Administrative Law. 12th edition. Longman. New York, 1998.
3. R. Stone. Civil liberties. Blackstone Press LTD., 1994.
4. D. Feldman. *Civil Liberties and Human rights in England and Wales*. Clarendon press, Oxford. 1993.
5. Loukis G. Loucaides. *Essays on the Developing Law of Human Rights*. Kluwer Academic Publishers. Netherlands, 1995.
6. G. Mesonis, *Konstitucijos interpretavimo metodologiniai pagrindai*. Vilnius, VĮ Registru centras, 2010
7. H. Kelsen. *Grynoji teisės teorija*. Vertė A. Degutis, E. Kūris. Vilnius, Eugrimas, 2002.
8. R. Dworkin. *Rimtas požiūris į teises*. Vilnius, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004
9. Birmontienė, T. *Teisė į informaciją*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.
10. A. Pumputis, G. Mesonis, E. Jarašiūnas, T. Birmontienė ir kt. *Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė*, Monografija, Vilnius, Lietuvos Teisės universitetas, 2003.
11. T. Birmontienė, *Žmogaus teisių konstitucinė samprata // Žmogaus teisių apsaugos institucijos. Kolektyvinė monografija*, Vilnius, Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009.
12. E. Kūris. *Konstitucinė teisė kaip jurisprudencinė teisė: konstitucine justicija ir konstitucinės teisės paradigmos transformacija Lietuvoje*// *Socialiniai mokslai, teisė (01S)* Vilnius 2008
13. L. Markauskas. *Reklamos ir kitos informacijos apie prekes ir paslaugas santykis: teisinis aspektas*. Socialinių mokslų studijos: mokslo darbai. 2010, Nr. 2(6) p. 187-206.
14. T. Birmontienė. *Šiuolaikinės žmogaus teisių konstitucinės doktrinos tendencijos // Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis*, Nr. 1(5), 2007.
15. T. Birmontienė. *Ūkinės veiklos laisvės konstituciniai pagrindai // Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis*, Nr. 2(18), 2010
16. A. Bumblauskas. *Gegužės 3-iosios Konstitucija ir Lietuva // Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis*, Nr. 1, 2006
17. A. Šindeikis, *Saviraiškos laisvė, asmens garbė ir orumas: ar konstitucinga Lietuvos teismų praktika? // Jurisprudencija: mokslo darbai*, Nr. 2(120). Mykolo Romerio universitetas. p. 121-157.
18. L. Meškauskaitė. *Žiniasklaidos teisė: visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2004.
19. M. Maksimaitis. *Lietuvos valstybės konstitucijų istorija*. Vilnius, Justitia, 2005.
20. E. Jarašiūnas. *Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas kaip nepriklausomas teismas, vykdamas konstitucinę teisminę kontrolę, oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje // Jurisprudencija*, Nr. 11(101). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2001
21. E. Jarašiūnas. *Informacijos laisvės apsaugos problemos Konstitucinio Teismo praktikoje // Jurisprudencija*. - 2000. - T. 9. - P. 125-137.
22. T. Birmontienė. *Intersection of the Jurisprudences. The European Convention on Human Rights and the Constitutional Doctrine Formulated by the Constitutional Court of the Republic of Lithuania // Jurisprudencija*, Nr. 1(119), Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2010, P. 7-27
23. *Lietuvos valstybės konstitucijos*. Vilnius, „Mokslas“, 1989.

Teismų praktika:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 58 straipsnio antrosios dalies 3 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 1994-11-25, Nr. 91-1789
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtąjo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 1995-01-27, Nr. 9-199
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. balandžio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos radijo ir televizijos statuto 7 bei 9.3 straipsnių, taip pat dėl Radijo ir televizijos programų valstybinių įrenginių nuomos privačioms redakcijoms konkursų organizavimo techninės komisijos nuostatų 3 bei 5 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 1995-04-26, Nr. 34-847
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vadybės paslapčių ir jų apsaugos įstatymo 5 ir 10 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. kovo 6 d. nutarimų Nr. 309 ir Nr. 310 atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso normoms“, Valstybės žinios, 1996-12-31, Nr. 126-2962
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatymo 17 straipsnio pirmosios dalies 7 punkto, 39 straipsnio, 40 straipsnio pirmosios bei antrosios dalių, 45 straipsnio ir 46 straipsnio antrosios bei trečiosios dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 1996-04-24, Nr. 36-915
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 ir 30 straipsnių, Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1, 3 ir 11 straipsnių taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 1997-02-19, Nr. 15-314
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. kovo 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valdininkų įstatymo 20 straipsnio trečiosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 1998-03-13, Nr. 25-650
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 1998-12-11, Nr. 109-3004
9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos susirinkimų įstatymo 6 straipsnio 2 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 2000-01-12, Nr. 3-78
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 1 straipsnio 5 punkto, 10 straipsnio 3 ir 4 dalių, 15 straipsnio 1 dalies, 20 straipsnio, 21 straipsnio 2 punkto, 32 straipsnio 2 dalies, 34 straipsnio 2, 3 ir 4 dalių, 35 straipsnio 2 ir 5 punktų, 37 straipsnio 2 punkto ir 38 straipsnio 2 ir 3 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 2000-06-16, Nr. 49-1424
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnio ir 14 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 2002-10-31, Nr. 104-4675

12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 straipsnio 4 dalies, 2 straipsnio 1 dalies, 3 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 4 straipsnio 2 dalies, 13 straipsnio, 30 straipsnio 1 dalies bei 44 straipsnio 4 dalies ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 22 d. nutarimu Nr. 67 Dėl alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių patvirtinimo patvirtintų alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių 7 bei 9 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 2004-01-29, Nr. 15-465
13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 2004-07-06, Nr. 105-3894
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. rugpjūčio 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. gruodžio 10 d. nutarimu Nr. 1423 „Dėl prašymų leisti įsigyti nuosavybėn ne žemės ūkio paskirties žemės sklypus Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyti žemės sklypų įsigijimo nuosavybėn subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo nustatytiems nacionaliniams ir užsienio subjektams pateikimo, nagrinėjimo ir leidimų išdavimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtintos prašymų leisti įsigyti nuosavybėn ne žemės ūkio paskirties žemės sklypus Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybėn subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo numatytiems nacionaliniams ir užsienio subjektams pateikimo, nagrinėjimo ir leidimų išdavimo tvarkos (1998 m. gruodžio 10 d. redakcija) 18 punkto trečiosios pastraipos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo (2002 m. sausio 24 d. redakcija) 4 straipsniui ir Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo (2001 m. rugsėjo 19 d. redakcija) 5 straipsniui“, Valstybės žinios, 2004-10-01, Nr. 146-5311
15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 straipsnio, 4 straipsnio, 6 straipsnio 3 dalies ir 8 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 2005-01-04, Nr. 1-7
16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymo 7 straipsnio 2 dalies, 8 straipsnio 1, 9 ir 10 dalių, 13 straipsnio 2 dalies, 18 straipsnio 7 dalies ir 22 straipsnio 3, 6 ir 7 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 2005-05-19 Nr. 63-2235
17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 5 d. nutarimu Nr. 290 „Dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtintos Viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos 12, 14 ir 16 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 53 straipsnio 1 daliai (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija)“, Valstybės žinios, 2005-09-22, Nr. 113-4131
18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos farmacinės veiklos įstatymo 17 straipsnio (2002 m. birželio 4 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 2005-10-01, Nr. 117-4239
19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96

- straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 2006-03-31, Nr. 36-1293
20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio pavadinimo „Konstitucinis Teismas – teisminė institucija“ ir šio straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 2006-06-10, Nr. 65-2400
 21. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo 5 straipsnio (2000 m. birželio 29 d. redakcija) 5 dalies, 6 straipsnio 1, 3, 4 dalių, 10 straipsnio 1 dalies, 15 straipsnio 1, 2 dalių, Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 31 straipsnio (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 2006-12-28, Nr. 141-5430
 22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 57 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo 10 straipsnio 4 dalies, 11 straipsnio 1 ir 2 dalių (1999 m. lapkričio 25 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 2007-05-17, Nr. 54-2097
 23. EŽTT sprendimas byloje **The Sunday Times v. United Kingdom** (*Application no. 6538/74*, judgment of 26 April 1979)
 24. EŽTT sprendimas byloje **Von Hannover v. Germany** (*Application no. 59320/00*, judgement of 24 June 2004)
 25. EŽTT sprendimas byloje **Handyside v. United Kingdom** (*Application no. 5493/72*, judgement of 7 December 1976)
 26. EŽTT sprendimas byloje **Krone Verlag GMBH & CO KG v. Austria** (*Application no. 39069/97*, judgement of 11 December 2003)
 27. EŽTT sprendimas byloje **Krone Verlag GMBH & CO KG v. Austria** (*Application no. 34315/96*, judgement of 2 February 2002)
 28. EŽTT sprendimas byloje **Balsytė-Lideikienė v. Lithuania** (*Application no. 72596/01*, judgement of 4 February 2009)
 29. EŽTT sprendimas byloje **Manole and Others v. Moldova** (*Application no. 13936/02*, judgement of 17 December 2009)
 30. Autronic AG v. Šveicariją The case is numbered 15/1989/175/231// <http://www.echr.coe.int>.
 31. ETT sprendimas byloje C-380/03 Germany v. Parliament and Council ECR [2006] I-11573
 32. ETT sprendimas byloje C-243/01 Gambelli and others ECR [2003] I-13031 ir ETT sprendimas sujungtose bylose C-338/04, C-359/04 ir C-360/04 Placanica ECR [2007] I-1891
 33. ETT sprendimas byloje C-376/98 Germany v. Parliament and Council ECR [2000] I-8419
 34. 1999 m. birželio 28 d. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-337/1999 AB „*Vilniaus degtinė*“ v. VTAKT
 35. LVAT 2006 m. spalio 27 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶ – 1714/2006 UAB „Žvilgsnis iš arčiau“ v. Konkurencijos taryba
 36. LVAT 2003 m. sausio 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A³ – 73/2003 AB „*Vilniaus degtinė*“ v. VTAKT
 37. LVAT 2003 m. spalio 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A² – 1023/2003 UAB „*Baltijos mineralinių vandenų kompanija*“ v. Konkurencijos taryba
 38. LVAT 2005 m. birželio 16 d. nutatis administracinėje byloje Nr.N¹⁰-1062/2005 dėl S. K. administracinio teisės pažeidimo

Reklamos kaip teisės gauti ir skleisti informaciją konstitucinė samprata

Santrauka

Raktiniai žodžiai: Reklamos, teisės, gauti, informacija, konstitucinė, samprata.

Informacijos laisvė yra modernių teisių grupei priskiriama teisė, kuri apima žodžio ir žiniasklaidos laisves, taip pat įsitikinimų turėjimo ir jų reiškimo laisvę. Informacijos laisvės svarba yra neginčytina. Visų pirma, tai yra pagrindas informacinei ir demokratinei visuomenei egzistuoti bei vystytis. Gaudami informaciją piliečiai dalyvauja politiniame procese, formuoja savo nuomonę ir pažiūras.

Konstitucinė teisė į reklamą yra išvestinė teisė Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo formuojamoje doktrinoje, nes teisė į reklama nėra *expressis verbis* įtvirtinta Konstitucijos tekste. Ji yra išvedama iš teisės gauti ir skleisti informaciją.

Reklama kaip socialinio reiškimo atsiradimas siejamas su prekybos ir mainų atsiradimu. Jos tikslas anksčiau ir dabar išlieka toks pats – skatinti vartotojus pirkti, naudotis, sudominti. Reklama yra tam tikros rūšies informacija – komercinė informacija, kurios tikslas yra skatinti vartotoja, tačiau išskiriamos politinė ir socialinė reklamos.

Teisė gauti ir skleisti informaciją bei teisė į reklamą nėra absoliučios. Jos gali būti ribojamos, kai reikia apsaugoti kitas žmogaus ir piliečio teises, kitas svarbias konstitucines vertybes, tokias kaip sveikata, garbė ir orumas, valstybės suverenitetas ir pan. Riboti konstitucines teises ir laisves galima tik įstatymu ir privalo būti laikomasi proporcingumo ir kitų konstitucinių principų.

Nagrinėjamos temos kontekste labai svarbi yra Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, nes Europos Žmogaus Teisių Teismo bylose yra atskleidžiama Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos normų interpretacija, informacijos laisvės ribojimo atvejai. Be to, Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija yra įkvėpimo šaltinis ir Konstituciniam Teismui nagrinėjant konstitucinės justicijos bylas dėl žmogaus teisių.

Reklamos reglamentavimas ordinarinėje teisėje formuojasi atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo formuojamą konstitucinę doktriną.

Constitutional Concept of Advertising as a right to spread and receive information

Summary

Keywords: constitutional court, constitutional doctrine, right to advertise, freedom of information

Information itself and freedom of information are basic pillars of democracy, because only by receiving and spreading information, citizens are able to participate in political processes in their country, evaluate political candidates, share ideas and convictions etc. Freedom of information is a modern right, that was established in legal documents only in the middle of 20th century.

Advertisement is a form of communication, which was born by the time, when trading of goods and services began. Advertising always had one purpose – to persuade audience to buy goods and services. Advertisement is a particular form of information – it is so called commercial information.

A right to advertise is not *expressis verbis* established in Constitution of the Republic of Lithuania. This right is derived from the right to spread and receive information in constitutional doctrine formed by Constitutional Court of the Republic of Lithuania.

Freedom of information (right to advertise as well) can be restricted in order to protect other constitutional values such as honour and dignity of persons, health, etc. Rights and freedoms can only be restricted by law and while upholding the principle of proportion when it is necessary to find balance between various constitutional values.

The jurisprudence of European Court of Human Rights and European Convention on Human Rights is a substantial legal source for protecting human rights on the international level. Even the Constitutional Court of the Republic of Lithuania quotes European Court of Human Rights when rendering a decision in many cases where human rights are being considered.

Regulation of advertising in ordinary law is developing in compliance with the constitutional doctrine formed by the Constitutional Court of the Republic of Lithuania.